

162054

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

İKTİSAT FAKÜLTESİ

TÜRK İKTİSAT TARİHİ

ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

MU HARREM KARARNAMESİ

VE

DÜYÜN-Ü UMUMİYE

Ayla Acar

(Üçüncü Lisans Tezi)

1985

Bu çalışmada yardımla-
rını esirgemeyen sayın ho-
cam Prof.Dr. Ltifi Göçer'e,
sayın Doç.Dr.Hüseyin zde-
er'e ve diğeri tüm emeğini
geçenlere teřekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	1
KISIM I. Dış borçlanmaya yolaçan nedenler.....	4
KISIM II. 1854-1881 yılları arasında dış borçlanmanın seyri.....	9
KISIM III. Muharrem Kararnamesi.....	26
A- Kararnamenin içeriği.....	29
B- Kararnamenin hukuki niteliği.....	38
KISIM IV. Düyun-u Umumiye İdaresi.....	40
A- İdare meclisini oluşturan üyeler..	40
B- Meclis Başkanlığı.....	42
C- İdari yapısı.....	42
D- Yetki ve görevleri.....	48
E- Düyun-u Umumiye İdaresi'ne bira kılan devlet gelirleri.....	50
F- Düyun-u Umumiye İdaresi'nin çalışmaları.....	61
G- Düyun-u Umumiye İdaresi'nin Os- manlı mali sistemi üzerindeki etkileri.....	69
Sonuç.....	74
Ek.....	76
Kaynakça.....	117

SUNUŞ

Dünya kapitalizminin 1870'li yıllarda içine düştüğü ekonomik bunalımın bir sonucu olarak, az gelişmiş ülkelere yapılan sermaye ihracı kesilmiştir.

Böylece Osmanlı imparatorluğu'na 1854 yılında ilk dış borçlanmayla başlayan yabancı sermaye akımı da durmuştur. Bu dış etkene bir de devletin yanlış ekonomi politikası eklenince, mali bunalım iflasla sonuçlanmıştır. Ekonomi politikanın yanlışlığı, devletin içine düştüğü mali bunalımdan dış borçlanma yoluyla kurtulacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Oysa çok ağır koşullar altında gerçekleştirilen dış borçlanma, Avrupa sermayesi için kârlı bir yatırım olurken, Osmanlı maliyesi için sadece bir "batak" olmuştur. Çünkü alının borçlar üretime yatırılmadığı gibi, her seferinde bir önceki borcun faiz ve amortismanlarının ödenmesine ayrılmıştır.

Böylece mali bunalımdan kurtuluş yolu gibi görünen dış borçlanma bir kısır döngüye dönüşmüş ve devlet dış borçlanmalar yoluyla, içine düştüğü bunalımdan kurtulacağını umarken, aslında kendi iflasını hazırlamıştır.

Bu durum karşısında, milyonlarca lirasını Osmanlı borç tahvillerine yatırmış olan Avrupa sermayedar sınıfı duruma müdahale etmek zorunda kalmıştır.

Muharrem Kararnamesi'nin ilanı ve Düyun-u Umumiye Idaresi'nin kurulması, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki dolaylı yabancı sermayenin güvence altına alınmasıdır. 1875 yılında devletin resmen iflasını ilan etmesiyle Osmanlı tahvillerine yatırılmış yabancı sermayenin faiz transferi tehlikeye düşmüştür. Devletin gelir kaynaklarının bir kısmını ele geçiren Düyun-u Umumiye Idaresi, bu dolaylı yabancı sermaye yatırımı için bir güvence oluştururken, aynı zamanda doğrudan sermaye yatırımları için de aracı ve koruyucu bir kurum olmuştur.

Maliye Bakanlığı'ndan bağımsız ikinci bir mali kurum olarak ortaya çıkan Düyun-u Umumiye Idaresi ekonomik bağımsızlığı ve buna bağlı olarak da politik bağımsızlığı zedelemiştir.

Elinizdeki bu çalışma, bir yüksek lisans tezi olarak bu konuda hiç değinilmemiş savlar öne sürmek iddiasında değildir. Kaldı ki konu Türk İktisat Tarihi ile ilgilenenlerin üzerinde oldukça çalıştığı bir konudur.

Bu konudaki yaklaşımları başlıca 2 grupta toplamak mümkün: Birincisi, Düyun-u Umumiye Idaresi'nin Osmanlı mali sistemini çağdaş bir yapıya kavuşturduğunu, dolayısıyla olumlu etkilediğini öne sürerken, diğeri bu kurumun bir mali denetim organı oldu-

gunu ve bağımsızlığı zedelediğini belirtmektedir.

İkinci görüşün benimsendiği bu çalışmada, dış borçlanmaya ve devletin iflasına yolaçan nedenlerden başlayarak, Muharrem karanamesi'nin ilanı, Düyun-u Umumiye İdaresi'nin kurulması ve çalışmaları incelenmiştir.



B İ R İ N C İ K İ S İ M

DIŞ BORÇLANMAYA YOLAÇAN NEDENLER

İmparatorluğun içine düştüğü mali çıkmaza 18. yüzyılda "esham" (devlet gelirlerinin satılması) ile çözüm aranırken, 19. yüzyılda bir başka araca başvurulur. Bütçenin denkleştirilmesi için gerekli ek gelir tedavüldeki sikkelerin tağşişi ile sağlanır. II. Mahmut (1808-1839) döneminde tağşişlerle altın sikkelerin biçim ve ismi 35 kez, gümüş sikkelerinki ise 37 kez değiştirilmiştir.(1) Bu dönemde tedavüle çıkarılan, "Beşlik" ve "Altılık" olarak adlandırılan 5 ve 6 kuruşluk sikkeler, hileli alaşımları ve ağırlıklarındaki eksiklikleri nedeniyle tedavüldeki değerini karşılamaktan uzaktırlar.(2) Sikkelerin sürekli tağşişi kuruşun kur değerinin kısa zamanda düşmesine yolaçar. 184 yılında 1 sterlinin değeri 23 Osmanlı kuruşuna eşitken, 1839 yılında 1 sterlinin değeri 104 kuruşa çıkar.(3)

-
- (1) Şevket Pamuk, Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi 1820-1913, Ankara, Yurt Yayınevi, 1984, s.54.
- (2) Stefanos Yerasimos, Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye, 3. Baskı, İstanbul, Gözlem Yayınevi, 1980, s.355.
- (3) B. Lewis, The Emergence of Modern Turkey, London, 1961, s.110-111, ve C. Issawi, The Economic History of Turkey 1800-1914, Chicago, 1980, s.329-331'den aktaran Şevket Pamuk, a.g.e., s.54.

Paranın sürekli değer kaybettiği bu ortam, dışardan alınan malların karşılığını dövizle ödeme zorunluluğunu doğurdu. Böylece yalnızca sarrafların işüne yarayan bir mali bunalım ortaya çıktı. Bütün tüccarlar Osmanlı parasını dövize çevirmek ya da yurt dışına ödeme yapmak sözkonusu olduğunda, paranın değeriyle istedikleri gibi oynayan bu sarrafların ağına düşüyorlardı.(1)

1830'lu yılların sonunda sikke taşıyıcılarıyla sağlanan ek gelirler artık mali sorunlara çözüm bulmak için yetersiz kalıyordu.

Bunun üzerine 1839 yılında "kaime" çıkarılarak iç borçlanma yoluna gidildi. Avrupa piyasalarındaki kâğıt paralardan esinlenerek çıkartılan kaime kâğıt para niteliğini taşımamakla beraber zorunlu tedavül değerine sahiptir. Üte yandan 8 yıllık süre sonunda % 8 faiz getirme güvencesi bulunmaktadır. Bu bakımdan kâğıt parayla, hazine bonosu arası bir nitelik taşımaktadır.(2) Kaimeler 500 kuruşluktan başlayıp 20 ve 10 kuruşluk birimlere kadar inmektedirler. İstanbul'da ve taşrada tedavüle giren bu paraların üstü elle doldurulmaktadır.(3) Şekillerinin basitliği

(1) Yerasimos, a.g.e. s.356.

(2) Yerasimos, a.g.y.

(3) A. du Velay, Türkiye Maliye Tarihi, Derleyen: Maliye Tetkik Kurulu, Ankara, 1978, s.70.

ve numaralandırılmamış olmaları kalpazanların dikkatini çekmiş ve kısa zamanda sahte kaimeler piyasaya sürülmüştür. Bunun üzerine hükümet bunları tedavül-
den çekip, yerine matbaada basılmış kâğıt paraları tedavüle sürmüştür. Fakat sahte kaimeleri halka duyurmamak için yeni çıkarılan kaimelere de numara koyulmamıştır.(1)

Emisyon miktarı arttıkça kaimelerin faiz oranı düşürülmüştür. Onceleri % 8 olan bu oran giderek % 6 ve % 3'e indirilmiştir. Faiz oranlarının düşmesi kaimenin piyasa fiyatının da düşmesine yol açmıştır.(2)

Zamanın Maliye Bakanı ile Sultan Abdülmecit arasındaki şu konuşma kaimelerin süreç içinde değersiz bir kâğıt parçasına dönüşünü açıklaması bakımından ilginçtir.

Sultan Abdülmecit Maliye Bakanı'na Dolmabahçe Sarayı'nın kaç malolduğunu sorar. Bakan cevap verir: "3500 kuruş hünkârım." Sultan şaşırınca da açıklar: "İnşaat için gerekli 70.000.000 franklık kaimenin mürekkep, kâğıt ve baskı bedeli efendimiz."(3)

(1) Parvus Efendi, Türkiye'nin Mali Tutsaklığı, Çeviren: Muammer Sencer, İstanbul, May Yayınları, 1977, s.30.

(2) Yerasimos, a.g.y.

(3) Parvus, a.g.y.

Kaime Avrupa'daki kâğıt paralardan esinlenerek çıkartılmıştı. Fakat Avrupa'da bu değerli kâğıtların tedavülünü belirleyen belli başlı koşullar olmasına karşın Osmanlı İmparatorluğu'nda henüz böylesi koşullar oluşmamıştı. Orneğin değişim işlemini yapacak bankalar yoktu.(1)

Kaime beklenen sonucu vermedi. Para piyasasında çıkan karışıklığa son vermek amacıyla hükümet kaimeleri tedavülden kaldırmaya karar verdiği zaman bir dış borçlanmayla karşı karşıya kaldı. Çünkü kaimelerin kâğıt değerinin yanısıra, hükümet tarafından ödenmesi taahhüt edilmiş bir değeri de söz-konusuydu.(2)

İmparatorluğu mali çıkmaza ve dolayısıyla dış borçlanmaya iten nedenler sadece para piyasasındaki bu olumsuzluklardan kaynaklanmamaktadır.

Merkezi bürokrasinin güçsüzlüğü karşısında yerel unsurların kazandığı güç, devleti bir çok vergi gelirinden yoksun bırakmaktadır. Devlet gelirlerinin 1/4'ü ila 1/3'ünü oluşturan Aşar(3) iltizam uygulaması

(1) Parvus, a.g.y.

(2) Parvus, a.g.e., s.31.

(3) Tevfik Güran, "Tanzimat Döneminde Tarım Politikası", Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920), Hâcettepe Üniversitesi Yayını, Ankara, 1980, s.276.

ile toplanmaktadır. Zarar etmekten korkan mültezimler ihalelerde devlete daima düşük bedeller veermekteydi-ler. Bu nedenle iltizam yoluyla vergi toplamak devletin gelirlerinde artış kaydetmediği gibi gerilemeye de yolaçmıştır. Eğer devlet güçlü bir mali teşkilâta sahip olsaydı var olan kaynakları değerlendirebilirdi.

Kısaca, dış borçlanmaya yolaçan nedenlerin ardında merkezi bürokrasinin zayıflığı, güçlü bir mali teşkilatın olmaması ve bunlara bağlı olarak mali sorunlara uzun vadeli etkin çözümler getirilememesi yatmaktadır. Devlet gelirlerinin satılması, kaime çıkartmak ya da paranın değerinin düşürülmesi gibi önlemler mali sorunları çözemediği gibi, bunalımı derinleştirmiştir.

İ K İ N C İ K İ S İ M

1854-1881 YILLARI ARASINDA DIŞ BORÇLANMANIN SEYRİ

Osmanlı Devleti ilk dış borçlanmasını 1854 yılında Kırım savaşının giderlerini ve bundan kaynaklanan bütçe açığını karşılamak amacıyla yaptı. Devrin padişahı Abdülmecit 4 Ağustos 1854'te 3 milyon sterlinlik borçlanmayı öngören bir ferman yayınladı. Londra bankerlerinden Dent Palmer ve bunun Paris şubesi Goldsmith and Company'nin aracılık yaptığı bu borcun ihraç fiyatı % 80, faiz oranı % 6 ve yıllık amortisman (itfa) bedeli % 1 idi. Borca güvence olarak Mısır vergisi gösterildi. Komisyon masrafları çıktıktan sonra hükümetin eline net olarak geçen miktar 2.286.285 sterlindi.(1) Oysa eylül 1855'te savaş giderleri 11.200.000 sterlini buluyordu. Savaş giderlerini karşılayamayan bu borcun bir kısmı çeşitli iç borçların ödemesinde kullanıldı. 20.000 lirasıyla boğazda bir yalı satın alındı ve 175.000 lirası da savaş için dışardan alınan silahlara verildi.(2)

-
- (1) Charles Morawitz, Türkiye Maliyesi, Derleyen: Maliye Tetkik Kurulu, Ankara, 1979, s.21.
- (2) Ziya Karamursal, Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1940, s.78.

Bu borçlanmanın üzerinden henüz 10 ay geçmemişti ki ikinci bir borçlanmaya gerek duyuldu. Çünkü 1855 yılındaki bütçe açığı 5.800.000 sterlini bulmuştu.(1) İngiltere ve Fransa'nın kefaleti sayesinde ikinci borç anlaşması 1855 yılında yapılabilirdi. Ancak İngiltere ve Fransa'nın kefaletleri karşılıksız değildi. Borçlanmayla elde edilecek gelirin savaş harcamalarına ayrılması koşulu öne sürülmüştü ki bu mali alanda Avrupa denetiminin başlangıcı sayılabilir.(2) Londra'daki Rotschild bankerlik kurumu aracılığıyla sağlanan 5 milyon sterlin tutarındaki borcun ihraç fiyatı % 102 5/8, faiz oranı % 4 ve yıllık amortisman bedeli % 1 idi. Güvence olarak Mısır vergisi ile Suriye ve İzmir gümrüklerinin gelirleri gösterildi.

1856 yılında savaş bitti. Ama mali sorunlar bitmedi. Halk arasında huzursuzluğa yolaçan fiyat dalgalanmaları, hazinenin gelir ve giderlerini hesaplamada da güçlük yaratmaktaydı. Fiyatlardaki bu aşırı dalgalanmaların nedeni ise sikkelerin ayarının düşürülmesinden sonra tedavüle çıkarılan kaime idi.(3) İşte bu nedenle kaimenin dolaşımdan kaldırılmasına

(1) Yerasimos, a.g.e., s.370.

(2) Yerasimos, a.g.e, s.372 ve Donald Blaisdell, Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa'nın Mali Denetimi- Düyun-u Umumiye, İstanbul, Doğu-Batı yay., 1979, s.32.

(3) Blaisdell, a.g.e., s.33.

dirilmesine karar verildi. 1858 yılında Londra'daki Dent Palmer and Company ile yapılan 5 milyon sterlinlik borç sözleşmesi ile ele geçen 3.800.000 sterlin, kaimenin sadece bir bölümünün dolaşımdan kaldırılmasına yetti. Güvence olarak İstanbul'un gümrük ve oktruva gelirlerinin gösterildiği borcun ihraç fiyatı % 76, faiz oranı % 6 ve amortismanı % 1 idi.

1859 yılı sonlarında dış borçlar 13 milyon sterlini bulurken, hazinenin kısa süreli borçları da 20 milyon sterline yaklaşmaktaydı.(1) 1860 yılında gayrimenkullerin kira değeri üzerinden alınacak bir verginin konmasıyla yaratılan kaynak ise sadece bir kaç milyondur. O da Cidde seferi için harcandı. Acil gereksinimler için tek çıkar yol vardı: Kaime basmak(2)

Öte yandan bazı bakanlıkların gereksinimlerini karşılamak için yaptıkları özel iç borçlanmalar da sözkonusuydu. Galata Bankerlerinden alınan bu borçlar 4.605.000 sterlini bulmuştu.(3) Ne var ki Galata Bankerlerinin sermayeleri böyle bir avans için yeterli olmadığından, onlar da bu parayı Londra ve Paris piyasalarından sağlamışlardı. Alacaklıların üçte ikisi Londra ve üçte biri de Paris piyasalarındaydı.(4)

(1)Yerasimos, a.g.e., s.399.

(2) du Velay, a.g.e., s.89.

(3) Morawitz, a.g.e., s.29.

(4) İ.Hakkı Yeniay, Yeni Osmanlı Borçları Tarihi, İst.Ü. İkt.Fak.Yayını, İstanbul, 1964, s.32.

Hükümet "dalgalı borçlar" adı verilen bu borçları ödemezse hem Galata Bankerleri hem de bunların Avrupa piyasalarındaki alacaklıları zor durumda kalacaktı.(1) İşte bu koşullar altında Fransa Demiryolları Genel Sandığı Müdürü Mirès'ye başvuruldu. Mirès, faizi % 6 ve amortisman bedeli % 0.84, ihraç fiyatı % 53,75 olmak koşuluyla 400 milyon frank vermeyi kabul etti. Fakat Mirès'in Fransız hükümeti tarafından tutuklanması bu anlaşmanın sonuçsuz kalmasına yolaçtı. Tasfiye sonucu ele geçen net miktar 31.831.562 frank oldu.(2) Başarısızlıkla sonuçlanan bu girişim Galata piyasasında bunalım yarattı. Galatalı bankerler hükümetin süresi dolmuş senetlerini tahsil etmeğe giriştiler. İskonto ettirilen senetlerin çokluğu yüzünden Paris ve Londra'da Türk kurları düştü.(3) Gerçek değeri 110 kuruş olan sterlin % 85 bir artış göstererek 200 kuruşa yükseldi.(4)

1862 yılında yapılan borçlanma sayesinde kaimeler dolaşımdan kaldırılarak İstanbul darphanesinde yakıldı. Borç anlaşması Londra'daki Devaux şirketi ile Osmanlı Bankası'nı kurma yetkisinin vadedildiği Ottoman Bank temsilcileri ile imzalandı. Borcun tutarı 8 milyon sterlin, faiz oranı % 6 , amortisman bedeli

-
- (1) Yeniay, a.g.e., s.32.
 - (2) Yeniay, a.g.e., s.35.
 - (3) Blaisdell, a.g.e., s.37.
 - (4) Yerasimos, a.g.e., s.410.

li % 2 ve ihraç fiyatı % 68 idi. Tütün, tuz, temattü ve damga resimleri güvence olarak gösterildi.

1863 yılının önemli olaylarından biri Osmanlı Bankası'nın (Bank-ı Osmani-i Şahane) kuruluşudur. 4 Şubat 1862 tarihinde yayınlanan bir fermanla Ottoman Bank ile bir çok Fransız banka ve bankerden oluşan bir gruba Osmanlı Bankası'nı kurma yetkisi verildi. Hamiline altın para ödemek koşuluyla kâğıt para çıkarma imtiyazı sadece Osmanlı Bankası'na verildi.(1) Banka, İstanbul'da bir genel müdür, iki müdür ve üç üyeden oluşan bir meclis tarafından idare edilicetti. Ancak asıl yetki Paris'te ve Londra'da bulunan, her biri onar kişilik İngiliz ve Fransız üyelerden oluşan kurulların elindeydi.(2) Böylece Batı dünyası bu banka aracılığıyla Osmanlı maliyesini denetleme olanağı bulmuş oluyordu. Bankanın en önemli görevi de dış borçların faiz ve amortismanlarını ödemektir.(3)

1863 yılı mart ayında Galata Bankerleri'ne yapılacak ödeme ve Suriye'ye verilecek tazminat toplam 250 milyon franka yaklaşmıştı. Öte yandan paranın istikrarını sağlayabilmek için piyasadaki, gerçek değerini kaybetmiş beşlik ve altılık olarak adlandırılan bakır paraların tedavülden kaldırılması gerekiyordu. Osmanlı

(1) Yerasimos, a.g.e., s.418.

(2) du Velay, a.g.e., s.116.

(3) Yerasimos, a.g.e., s.419.

Bankası bu sorunların çözümünü yeni bir borçlanmada buldu. Credit Mobilier ile yapılan anlaşma sayesinde 200 milyon frank sağlandı. İhraç fiyatı % 68-72, faiz oranı % 6 ve amortisman bedeli % 2 olan bu borca güvence olarak gümrükler, ipek, zeytinyağı, tütün ve tuz aşarı gösterildi. Bu borçlanma sayesinde Galata bankerlerinin alacakları kısmen ödendi, fakat bakır paraların dolaşımdan kaldırılması gerçekleşemedi.

1866 Kanunusani'ye ait borç taksitlerini ödeme konusunda hiç bir hazırlık yapmayan hükümet, ödeme zamanı yaklaştıkça kaynak bulma telaşına düştü. Galata Bankerleri'nden umduğu miktarda borç bulamayan Bab-ı Âli 11 Kanunuevvel (aralık) 1865'te Osmanlı Bankası, Credit Mobilier ve Societe Générale ile 150 milyon franklık bir borç anlaşması imzalamak zorunda kaldı. Borca güvence olarak Ergani bakır madeni, Suriye tahvillerinin ödenmesine ayrılan miktar ve Anadolu ağnam resmi gösterildi. Borcun asıl güvencesini ağnam resmi oluşturduğundan bu borçlanmaya "ağnam borçlanması" da denir. Borcun ihraç fiyatı % 66, faiz oranı % 6 ve amortisman bedeli % 2.44 idi.

1865 yılında ikinci bir borçlanmaya daha gerek duyuldu. Galata Bankerleri'nin alacaklarına karşılık olarak çıkartılmış olan çeşitli esham ve tahvillerin (esham-ı cedide, esham-ı mümtaze, sergi ve hazine tahvilleri) birleştirilmesi düşünüldü. Hükümet bunları

uzun vadeli bir dış borca tahvil ederek hem taksit bakımından biraz nefes almak, hem de Avrupa sermayesi çekmek istiyordu.(1) Bu sırada İstanbul'da bulunan banker Merton bu esham ve tahvillerin % 5 faizli bir borca dönüştürülmesini önerdi. Bunun üzerine faizi % 5, amortisman bedeli % 1 ve ihraç fiyatı % 47.5 olmak üzere 40 milyon Osmanlı liralık bir borç anlaşması yapıldı. Bu borca özel bir karşılık gösterilmeyip devletin genel gelirleri karşılık olarak gösterildi. Bu nedenle bu borçlanmaya "Birinci Tertip Düyun-u Umumiye" adı verildi.

1869 yılına kadar dış borçlanma yapılmadı. Fakat 1869-1870 yılına ait bütçede 3 milyon lira açık ve 5 milyon liralık bir dalgali borç vardı.(2) Bütçe açığını kapatmak ve dalgali borçları ödeyebilmek için Comptoire d'Escompte aracılığıyla bir borçlanma gerçekleştirildi. 555.555.500 franklık borcun ihraç fiyatı % 54, faizi % 6 ve yıllık amortisman bedeli %1 idi. Karşılık olarak çeşitli vilayetlerin aşar geliri gösterildi.

1870 yılında 2 bin kilometrelik bir demiryolu yapma imtiyazını alan Osmanlı İmparatorluğu Rume-
li Şimendifer Şirketi'nin Başkanı Baron Hirsch ile bir borç anlaşması imzalandı. Herbiri 400 frank değerinde

(1) Yeniay, a.g.e., s.39.

(2) Yeniay, a.g.e., s.42.

1.980.000 adet tahvil çıkarıldı. Bu tahviller Baron Hirsch tarafından tanesi 128.50 franktan yani % 32 1/8 ihraç fiyatıyla satın alındı. Hirsch bunların 750 bin tanesini 150 franktan bir bankalar sendikasına sattı. Aradaki fiyat farkından başka sendikanın bunları satışı nedeniyle elde edeceği kârdan % 30 pay alacaktı.(1) Yıllık faiz oranı % 3 olan bu borcun amortismanı kur'a ile ve ikramiyeli yapılacaktı.

1871 yılında patlak veren Fransa-Almanya savaşı Galata piyasasında kriz yarattı. Tedavüldeki para azaldı ve dış borçların ödemeleri tehlikeye girdi. Vadesi gelmiş olan 1862, 1863 ve 1865 yıllarına ait borçların faizlerinden kalan miktar bazı Londra bankalarından ancak % 15 gibi yüksek bir faiz karşılığı avans alınarak ödenebildi. Hükümet nihayet 1871 hazineinde Credit General Ottoman ve Luis Cohen Sons ve Dent Palmer ile bir borç anlaşması yapabildi. İhraç fiyatı % 73, faizi % 6 ve amortisman bedeli % 1 olan 5.700.000 sterlin tutarındaki anlaşmaya Mısır vergisi teminat olarak gösterildi. Du Velay'a göre artık devletin iflası an meseleseydi. Çünkü devletin bütün gelir kaynakları dış borçların ödenmesine ayrılmış, en küçük masraflar için bile ödünç para almak zorunlu hale gelmişti.(2)

(1) Yeniay, a.g.e., s.44.

(2) du Velay, a.g.e., s.194.

Dış borçlanmanın başladığı 1854 yılından 1865 yılına kadar para piyasasında İngiltere'nin egemenliği sözkonusuyken 1866-1870 döneminde Fransız sermayesi etkindi. Fakat 1869 yılında Avusturyalı banker Baron Hirsch'un Rumeli demiryolları imtiyazını almasıyla birlikte Osmanlı para borsası Avusturya sermayedar sınıfının ilgisini çekmeye başladı.(1)

1872 yılında Crêdit Generale Ottoman ve Osmanlı Bankası aracılığıyla gerçekleştirilen borçlanma ile 278.155.000 frank tutarında bir gelir sağlandı. Faiz oranı % 9 olan hazine tahvilleri % 98.5 ihraç fiyatıyla sözü edilen bankalar tarafından satın alındı. Karşılık olarak Selanik, Edirne, Tuna vilayetlerinin gelirleri ile Anadolu ağnam resmi gösterildi. Fakat tahviller Londra borsasında alıcı bulamadı. Çünkü 1862 ve 1863 yıllarına ait faiz kuponlarının ödenmesi gecikmiş ve Bab-ı âli bunların ^{hamilleri} tarafından protesto edilmişti. Bunun üzerine hamillerle hükümet arasında yapılan bir anlaşma gereğince Osmanlı Bankası'nda bir hesap açılması, her 6 aylık dönemin ilk 5 ayında borcun mürettebatı için gerekli miktarın bu hesaba yatırılması, hamilleri temsilen Londra'da 3 kişiden oluşan bir komisyon kurulması ve Osmanlı Bankası'nın borcun tahsili hakkında bu komisyona resmi bir tebliğde bulunması kabul edildi. Belkide böylece Düyun-u Umumiye Idaresi'nin ilk

(1) Yerasimos, a.g.e., s.435-436.

tohumları atılmış oluyordu.(1)

1872 yılına ait hazine tahvillerini zamanında ödeyemeyeceğini anlayan hükümet 1873 yılında çıkardığı bir yasa ile hazine tahvillerini düyun-u umumiye eshamı ile değiştireceğini açıkladı. Böylece "İkinci Tertip Düyun-u Umumiye" adıyla 22.252.400 Osmanlı liralık tutar "Düyun-u Umumiye Defter'i Kebir"ine kaydedildi. Bu miktar karşılığında çıkarılan 1873 ikinci tertip borç tahvilleri 1872 yılında çıkarılan hazine tahvilleriyle değiştirildi.

Aynı yıl bütçe açığını kapatmak amacıyla Credit Generale ve Credit Mobilier aracılığıyla 694.444.500 franklık bir borçlanma gerçekleştirildi. Borcun faizi % 6 , amortisman bedeli % 1 ve ihraç fiyatı % 54 idi. Borca karşılık olarak Halep vilayeti gelirleri ile Anadolu ağnam resmi gösterildi.

1874 yılında dalgalı borçları ve diğer borçların faizlerini ödeyebilmek amacıyla Osmanlı Bankası ile 1 milyar franklık bir anlaşma imzalandı. karşılık olarak özel bir gelir gösterilmeyip devletin umumî geliri gösterildiği için buna "Üçüncü Tertip Düyun-u Umumiye" adı verildi. Faizi % 5, ihraç fiyatı %43.5' idi.

(1) du velay, a.g.e. s.190.

Bu borç, 1873 yılında uzun dönemli bir dünya buhranının başlangıcını haber veren borsa krizlerinin Avrupa ve Amerika'ya yayılmasından sonra sağlanan tek borçtu. Çünkü bu bunalımla birlikte gelişmiş ülkelerin sermaye ihracında bir kesilme meydana geldi.(1)

1875 yılına gelindiğinde devletin içinde bulunduğu durum hiç de iç açıcı değildi. 1874-1875 mali yılına ait bütçenin 25.104.985 Osmanlı lirası olmasına karşın, yıllık zorunlu borç ödemeleri 30.200.000 lirayı bulmaktaydı.(2)

Bu mali bunalım sırasıyla Hüseyin Avni Paşa ve Esat Paşa'nın sadrazamlıktan istifalarına yol açtı. Mahmut Nedim Paşa 1875 ağustosunda sadrazam olduğu zaman çeşitli mali önlemler almak zorunda kaldı.

Bunlardan ilki 6 Teşrinievvel (ekim) 1875 tarihli kararnamedir. Hükümetin İstanbul'daki elçilere ve gazetelere tebliğ ettiği kararnamede özetle şöyle deniyordu:(3)

"Bu sene neşrolunan Devlet-i Osmaniye bütçesi açığı 5 bin lirayı geçmektedir....

(1) Pamuk, a.g.e., s.56.

(2) Kurthan Fişek, "Osmanlı Dış Borçları Üstüne Düşünceler", Ank. Üni. SBF Dergisi, Ankara, eylül 1967, s.160.

(3) Yeniyay, a.g.e. s.53.

Bu vaziyet karşısında istikraz kuponlarını vaktinde ödeyebilmek için bankadan yeni bir istikrazda bulunmak ve bu surette bir borcu tediye için başka bir borç yapmak usulüne müracaat, bütçe açığını günden güne fazlalaştırmak ve itimadı sarısmaktan başka bir şeye yaramaz.....

Hükümet-i Şahane butçenin tam bir muvazenesi zımında itimadı iade maksadı ile 5 sene zarfında faizlerin yarısını nakden ve yarısını % 5 faizli tahviller ile ödemek tasavvurunda bulunduğu cihetle, kuponları yarıya indirmek zarureti hakkında iyice düşündükten sonra, bugünden itibaren, her kuponun yalnız yarısını nakden tediye karar verdiğini resmen beyan eder."

Morawitz için bu "güzel cümlelerle bezenmiş resmi iflas ilanıydı".(1) Çeşitli protestolara yolaçmasına rağmen bu kararnameyi 7 Teşrinievvel ve 8 Teşrinievvel 1875 tarihili tebliğler izledi.

7 Teşrinievvel tarihli tebliğde 14 milyon Osmanlı lirasını bulan iç ve dış borçların 5 sene için yarıya indirildiği ve ödemenin % 5 faiz getiren geçici tahvillerle yapılacağı açıklandı.(2) 1875 yılının Ramazan ayında çıkarıldığı için bu tahvillere "Ramazan Tahvilleri" denir.

(1) Morawitz; a.g.e., s.42.

(2) Yeniay, a.g.e., s.54.

Nihayet bu konudaki yorum farklılıklarını ortadan kaldırmak ve açıklık getirmek amacıyla 10 Teşrîniyevel tarihinde aşağıdaki resmi tebliğ yayınlandı:(1)

"Bugünden itibaren Devlet-i Osmaniye dahili ve harici borçlarının faiz ve itfaları 5 sene için yarıya indirilmiştir.

Bu kuponların tediyesi şöyle olacaktır. Birinci yarım tamamen nakit ile ve ikinci yarım % 5 faiz getiren yeni esham ile; işbu faizler birinci yarımın vadesinde keza nakden ödenektir.

Gerek birinci yarımın nakden tediyesine ve gerek % 5 faizin ödenmesine tahsis olunan teminat, güm-rük umumi hasılatı, tuz ve tütün varidatı, mısır vergisi ve bunlar yetmediği takdirde ağnam resmi varidatıdır.

Eğer mezkûr 5 sene geçince % 5 faiz getiren bir sermayeye tahvil edilen kuponların ikinci yarısı itfa edilmez ise, ilk gelen harici istikrazın itfasına kadar mühlet yeniden uzatılacak ve bu takdirde, serbest kalacak olan işbu ilk gelen istikraza ait teminat, faiz ve itfa dahil olduğu halde işbu % 5'in tamamen tediye-sinde kullanılacaktır."

(1) Yeniay, a.g.e., s.54-55.

Ama borç ödemeleri sadece 3 ay devam edebilirdi. 1876 yılının nisan ayından itibaren borç ödemeleri tamamiyle durduruldu.

Olumsuz sonuçlarının bilinmesine karşın yine kaime çıkartılarak iç borçlanma yoluna gidildi. 13 Ağustos 1876'da 1 sterlinin kur fiyatı 117 kuruş olmak üzere 2 milyon kaime basıldı. Bunları kasım 1876, ocak 1877 ve eylül 1877 emisyonları izledi.(1) 17 Eylül 1877 tarihinde de bir dış borçlanma gerçekleştirildi. Mısır vergisinin güvence olarak gösterildiği 1854 ve 1871 borçlarının kuponlarını ödeyebilmek için hükümet, bu borçların hamilleri olan İngilizler'le görüşmelere başladı. 17 Eylül 'de imzalanan anlaşmaya göre 1854 borcunun faizi % 6'dan % 5'e, amortisman bedeli de % 1'den % 1/2'ye indirildi. 1871 borcunun ise faizi % 6'dan % 4 1/4'e indirildi. Ayrıca 1854 borcunun anaparası tamamen ödenmedikçe, 1871 borcunun anaparasının ödenmesine geçilmeyecekti. Bu yeni düzenleme sayesinde Osmanlı hükümeti 280.622 sterlinlik bir gelir indirimi elde etti.(2)

1877 Rus savaşının giderlerini karşılayabilmek için Mısır vergisinden serbest kalan bu 280.622 sterlin güvence gösterilerek yeni bir borçlanmaya gi-

(1) Morawitz, a.g.e., s.43 ve Yerasimos, a.g.e., s.479.

(2) Yeniay, a.g.e., s.58-59.

dildi. Fakat Osmanlı Bankası, Londra'da Glayn Mills, Currie ve ortakları aracılığıyla piyasaya sürülen tahvillere kimse ilgi göstermedi. Sadece Hindistan'dan 5 bin sterlin sağlandı.(1)

Sonuç olarak, 1854 yılındaki ilk dış borçlanmadan, iflasın ilan edildiği 1875 yılına kadar Osmanlı devletinin çok ağır koşullarda borçlandığı görülmektedir. Resmi borç anlaşmalarına bakıldığında yıllık faiz oranlarının tahvillerin itibari değerinin % 4-5'i dolaylarında görünmesine karşın, tahvillerin piyasa satış fiyatı itibari değerlerinin çok altında kalmaktaydı. Öte yandan tahvillerin piyasada satışından elde edilen gayrisafi gelirden, Tahvillerin Avrupa piyasalarına sürülmesi işlemlerini yürüten büyük bankalar önemli miktarlar da komisyon almaktaydılar. Dolayısıyla net olarak ele geçen miktar için ödenen faiz oranı % 4-5'in çok üstüne çıkmaktaydı. Bazı borçlanmalarda ise bu oran % 12'yi bulmaktaydı. 1860'tan sonra hazineye giren 1 sterlin için 2 sterlinden fazla borçlanmak gerekiyordu.

1870'lere gelindiğinde ise Osmanlı devleti borçların anapara ve faiz ödemelerini karşılayabilmek için tüm devlet gelirlerinin % 55'ini ayırmak zorundaydı.(3)

(1) Yeniay, a.g.e., s.61.

(2) Pamuk, a.g.e., s.55.

(3) Blaisdell, a.g.e., s.40.

Dış borçlanmaların giderek bir kısır donguye donuştugu bu durumdan kârlı çıkan tek kesim Avrupa sermayesidir. Spekülasyoncular ve bankacılar kolay ve çabuk kâr sağlarken, tasarruf sahipleri de daha yüksek faiz elde ediyorlardı. Ortalama ihraç fiyatı % 58'di; fakat bununda % 6-7'si komisyonlara gidiyordu. Ote yandan tahvilleri ihraç eden kuruluşun, tahvilatın bir kısmını doğrudan satın alma ve kalan kısmını uygun gördüğü zaman ihraç etme hakkı vardı. Böylece Osmanlı Devleti borçlanmadan, anlaşmada öngörülen miktar kadar gelir sağlarken, tahvilleri ihraç eden kurum onları en uygun piyasa koşullarında satışa çıkararak büyük kârlar sağlayabiliyordu.(1)

1854-1877 yılları arasında Osmanlı Devleti 251.209.758 Osmanlı lirası borçlanmasına karşın, ele geçen miktar 135.015.751 liraydı. Ote yandan 1873 borçlanması 1872 yılına ait tahvillerin konsolidasyonuna ayrıldığı ve bununla 6.936.600 liralık tahvil imha edildiği için ele geçen gerçek miktar 128.079.151 Osmanlı lirasıdır. Bu demektir ki borçlanılan miktarın sadece % 52'si kadar bir miktar ele geçmiştir.(2)

(1) Blaisdell, a.g.e, s.40-41.

(2) Maliye Yekâleti Mecmuası, no.6, s.8'den aktaran Refii Suvla, "Tanzimat Devri'nde İstikrazlar", Tanzimat, İstanbul, 1940, s.272-275.

Sonuç olarak mekanizma, borçlananın yani Osmanlı Devleti'nin aleyhine işliyordu. Ustelik bu borçlar yatırımlara yönlendirilmeyip, cari harcamalar için kullanılıyordu. Eğer dış borçlar tüketime değil de yatırıma ayrılabilseydi sonuçları görece olarak daha iyi olabilirdi.



Ü Ç Ü N C Ü K I S I M

MUHARREM KARARNAMESİ

Bir önceki kısımda da belirtildiği gibi Osmanlı Devleti'nin önceleri borçlanmaktan kaçınarak içine düştüğü aşırılık giderek hesapsız ve ihtiyatsızca bir borçlanmaya dönüştü. Böylece her borç verenin ileri sürdüğü koşullar kabullenildi, borçların bütçe üzerinde yaptığı ağırlık ve borç faizlerinin ancak yeni borç sözleşmeleri yapmak suretiyle ödenebildiği dikkate alınmadı.(1)

Gerçi iç kaynaklardan (Galata Bankerleri'nden ve Osmanlı Bankası'ndan) alınan borçlar daha insaflı değildi.(2)

Osmanlı Bankası ile Galata Bankerleri'nin 1879 yılında hükümete sundukları öneri, devletin çışitli gelir kaynaklarının alacaklarına karşılık kendilerine verilmesi yönündeydi. 22 Kasım 1879'da imzalanan bu anlaşmaya göre hükümet damga resmini, müskirattan alınan gümrük resmi hariç olmak üzere müskirat resmini, İstanbul ve yöresi ile Edirne, Bursa ve Samsun'un ipek aşarını Galata Bankerleri'yle Osmanlı Bankası'na veriyordu. Bunlara ek olarak Tuz ve Tütün İnhisarları da bunlara devrediliyordu.

(1) Parvus, a.g.e., s.33.

(2) Parvus, a.g.y.

Anlaşmanın süresi 10 yıldır. Devredilen gelirler (damga, içki, balık, ipek, tuz ve tütün) 6 tane olduğundan alacaklıların bunları idare etmek için kurduğu teşkilata Rüsum-u Sitte (Altı Resim) adı verildi.(1)

Hükümet, yerli alacaklılarla yapılan bu anlaşmanın yabancı alacaklıları da tatmin edeceğini ummaktaydı. Ancak umulan sonuç gerçekleşmedi. 1879 anlaşması Avrupa'daki çeşitli tahvil sahiplerinin protestolarına yolaçtı ve bu protestolar resmi temsilciler aracılığıyla yapıldı.(2) Bab-ı Âli bu hoşnutsuzluğu ortadan kaldırmak için 3 ve 23 Teşrinievvel (tekim) 1880 tarihlerinde birer nota yayınladı. Bu notalardan Osmanlı Hükümeti'nin alacaklılar ile doğrudan bir anlaşma yapmak arzusunda olduğu anlaşılıyor. Böylece ülkenin içişlerinde ve devlet maliyesinde herhangibir yabancı müdahalesine ve kontrolüne yolaçacak bir kurumun oluşmasına engel olunmak isteniyor.(3) Bu amaçla yayınlanan 23 Ekim tarihli nota ile dıştaki borç tahvili sahiplerine "dış borçların geri kalanla-

(1) Blaisdell, a.g.e. s.85.

(2) Blaisdell, a.g.y.

(3) Osmanlı tahvillerine sahip yabancıların 1878'de Berlin'de topladıkları kongrede İtalyan delegesi Kont Corti, İstanbul'da ilgili devletlerce atanacak uzmanlardan oluşan bir mali komisyonun kurulmasını ve tahvil sahiplerinin çıkarları doğrultusunda çalışmasını öneriyor.

rını yenidenodemeye başlamak için bir çözüm bulmak üzere hükümetle doğrudan doğruya görüşmelerde bulunacak delegeler atanması" için çağrıda bulunuldu.(1) du Velay'a göre bu açıkça bir konkordatodur. Çünkü amaç görüşmeler yoluyla her iki taraf için de adil bir anlaşma yolu bulmaktır.(2)

Bunun üzerine alacaklıları temsil eden delegeler 1 Eylül 1881 tarihinde İstanbul'da toplandılar. Görüşmelere tahvil sahibi Fransızlar adına Fransa Dışişleri Bakanlığı Siyasi Bölüm eski Müdürü M. Valfrey, İngiliz alacaklıları adına Dışişleri Bakanlığı eski Müsteşarı Robert Bourke, İtalyan alacaklıları adına Marcan-di, Avusturya adına Baron Mayr, Almanya adına ise Herr Primker katıldılar. Bab-ı âlinin temsilcileri ise Devlet Şûrası Reisi Server Paşa, Maliye Nazırı Münir Bey, Divan-ı Muhasebat Reisi Ohannes Çemiş Efendi, Maliye Müsteşarı Wattendorf Bey, Hariciye Nezareti Hukuk Müşaviri Gescher Efendi, Vasıtalı Vergiler Umum Müdürlüğü Umumi Katibi Bertram Efendi'den oluşmaktaydı.

Görüşmeler 20 Aralık 1881'de bir anlaşmanın imzalanmasıyla sona erdi. Aynı gün ilan edilen anlaşma rumî olarak 28 Muharrem 1299 tarihine rastladığından "Muharrem Kararnamesi" adıyla anılır.(3)

(1) du Velay, a.g.e. s.271.

(2) du Velay, a.g.y.

(3) Muharrem Kararnamesi'nin 1299 tarihli Düstur'dan alınarak yeni Türkçe'ye çevrilen metni ektedir.

A- KARARNAMENİN İÇERİĞİ

Muharrem Kararnamesi Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm iç ve dış borçlarını kapsamına almaktadır. Avrupa para piyasalarıyla bütünleşmiş olmaları nedeniyle Galata Bankerleri'nden sağlanan borçların Paris ya da Londra kökenli olmasına karşın bu borçlar iç borç olarak kabul edilmektedir.(1)

Kararnamenin özü kapsamına giren borçların anaparalarından ve faizlerinden indirimler yapılması, faiz ve amortismanlarının ödenmesi için gelirler bulunması, bu gelirlerin düzenli bir şekilde toplanıp dağıtılması ile görevli olacak bir kurumun oluşturulmasıdır.

21 maddeden oluşan kararnamenin ilk 7 maddesi borçların azaltılması, tahvili ve konsolide edilmesine ilişkindir. 8 ve 9. maddeler bu borçların ödenebilmesi için gerekli gelirleri; 10, 11, 12, 13 ve 14. maddeler faiz, amortisman ve anapara ödemelerine ilişkin konuları açıklamaktadır. 15. madde tahvil sahiplerini temsil edecek ve onların çıkarlarını koruyacak bir İdare Meclisi'nin (Düyun-u Umumiye İdare Meclisi) oluşturulmasını öngörürken 16 ve 17. maddeler bu meclise ayrılacak gelirler ve meclisin çalışma

(1) Çağlar Keyder, "Ottoman Economy and Finances 1881-1914", Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi 1071-1920, Hacettepe Ünivirsitesi yayını, Ankara, 1980, s.325.

yöntemiyle ilgilidir. 18 ve 19. maddelerde hükümetin meclis üzerindeki denetim hakkı ve anlaşmazlıkların çözümünde başvurulacak yol belirtilmektedir. 20. madde kararnamenin ihlali halinde yapılması gerekenleri ve 21. madde ise kararnamenin ilgili devletlere bildirilmesi hükmünü getirmektedir.

a- Kararnamenin kapsamına girmeyen borçlar

Osmanlı yetkilileri bütün iç ve dış borçların kararnamede yer almasını istiyorlardı. Fakat komisyondaki yabancı üyeler bazı borçların kararnamede yer almamasından yanaydılar. Nitekim aşağıda sözü edilen borçlar Muharrem Kararnamesi'nin kapsamına alınmadı.

1- İngiltere ve Fransa hükümetlerinin kefaletleri altında bulunan ve bir bölümü Mısır vergisiyle bir bölümü de daha sonra Kıbrıs adası gelir fazlasıyla ödenecek olan 1855 borçlanması.

2- Mısır vergisiyle güvence altına alınan 1854 ve 1871 yılına ait borçlar.

3- 1854 ve 1871 borçlarının faiz ve amortismanlarından yapılan indirimler sayesinde Mısır vergisinden serbest kalan 280.622 sterlinin güvence olarak gösterildiği 1877 borçlanması.

4- 1882 anlaşmasına göre Rusya'ya verilecek olan savaş tazminatı

b- Kararnamenin kapsamına giren borçlar

Daha önce de belirtildiği gibi Muharrem Kararnamesi Osmanlı Devleti'nin sadece dış borçlarıyla değil, iç borçlarıyla da ilgilidir. Osmanlı Bankası avansları ve Galata Bankerleri'nin alacakları da Muharrem Kararnamesi rejimine tabi tutulmuştur. Bu borçlar şunlardır:

- 1- 1858 borçlanması
- 2- 1860 borçlanması
- 3- 1862 borçlanması
- 4- 1863-1864 borçlanması
- 5- 1869 borçlanması
- 6- 1872 borçlanması
- 7- 1873 borçlanması
- 8- Düyun-u umumiye (esham-ı umumiye, 1865, 1873, 1874 borçlanmaları)
- 9- Ramazan tahvilatı
- 10- Tahvilat-ı mümtaze (Galata Bankerleri'nin alacakları)
- 11- Rumeli demiryolları tahvilatı (1870 borçlanması)

c- Borçların anapara ve birikmiş faizlerinden indirimler yapılması, faiz ve amortisman oranlarının saptanması

Yukarda sözü edilen borçların ödenmesi için imparatorluk gelirlerinin yeterli olmadığı tüm çev-

relerce kabul edilmekteydi.(1) Bu gerçekten yola çıkarak kararnamede anapara ve faizlerin indirim oranlarına ilişkin maddelere yer verildi. Kararnamenin 1, 2 ve 3. maddeleri anapara ve faizlerin indirim hadlerine, 10, 11, 12 ve 13. maddeleri ise faiz ve amortisman oranlarının saptanmasına ilişkindir.

Kararnamenin 10. maddesi ile ödemelerde öncelik hakkı Galata Bankerleri'ne tanınmıştır. Bu bankerlerin alacaklarına karşılık olarak çıkartılan 8.170.000 Osmanlı liralık % 5 faizli tahvilat-ı mümtazenin (öncelikli tahviller) tamamen ödenmesine kadar rüsum-u sitte gelirlerinden 590.000 Osmanlı lirası ayrılacaktır.

Yeniay'a göre borçlar için kullanılacak olan indirim formülü şöyledir:(2)

1- Muharrem Kararnamesi'nin ilan edildiği tarihte tedavülde bulunan borç tahvillerinin ilk anaparalarının ortalama ihraç fiyatlarına indirilmesi. (Tahvillerin bir kısmı borç sözleşmesini yapan kurumlara satıldıkları fiyattan daha yüksek fiyatlarla bu kurumlar tarafından halka satılmışlardı. Bu iki fiyatın ortalaması ortalama ihraç fiyatıdır.)

(1) Blaisdehl, a.g.e. s.88.

(2) Yeniay, a.g.e., s.64-65.

2- Birikmiş amortisman bedellerine ait geçici Rama zan tahvillerinin fiyatı, ait oldukları borç tahvillerinin yukardaki şıkta yazılı olduğu şekilde ve aynı oranda indirile tabi tutulduktan sonra, yukardaki şıkta yazılı tahvil fiyatlarına eklenmesi.

3- Yukardaki şıklar gereğince indirilen anaparaya, birikmiş faizler için çıkarılan ramazan tahvilleri ile, biriken fakat tahvile bağlanmayan faizler karşılığı % 10 zam yapılması.

Öte yandan amortisman dan yararlanma sırasını saptamak amacıyla kararnamenin 12. maddesinde borçların birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü tertip olmak üzere 4 seriye ayrıldığını görmekteyiz. A, B, C, D serileri olarak da adlandırılan bu 4 seriye giren borçlar şöyledir:

A serisi	1858	1862			borçlanmaları
B serisi	1860	1863	1864	1872	"
C serisi	1865	1869	1873		"
D serisi	Düyun-u umumiye ile Rumeli demiryolları ikramiyeli tahvilatı (1865, 1870, 1873, 1874 borçlanmaları.)				

Bu 4 serideki tahvil birleştirilerek yeni bir rejime tabi tutulmuş ve eski tahviller geri alınarak, onlara karşılık yeni tahviller verilmiş ve

bunlara "Düyun-u muvahidei mübeddele" adı verilmiştir.(1)

Faiz ödemeleri her yılın 1/13 Mart ve 1/13 Eylül tarihlerinde yapılacaktır.(2) Osmanlı düyun-u umumiyesinden (genel borçları rından) Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Bulgaristan'a düşen paylar hariç olmak üzere hamillere ayrılan gelirin safi tutarının 4/5'ü faiz ödemelerine ayrılacaktır. Fakat bu miktar, indirimden sonraki anaparaya % 1 faiz getirmediği takdirde daha fazla olabilir. Ama hiç bir zaman bu faiz, anaparanın % 4'ünü geçemez.

Düyun-u umumiyyeden Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Bulgaristan'a düşen paylar hariç olmak üzere bu borca ayrılan gelirin 1/5'i amortisman ödemelerine ayrılmıştır. Fakat bu miktar indirimden sonraki anaparaya % 1 faiz getirmezse arttırılabilecektir.

Sözü edilen gelirlerden elde edilen tutar faiz için % 4 ve amortisman için % 1 sağladıktan sonra bir fazla söz konusu olursa bu miktar hazineye

(1) Kirkor Kömürçan, Türkiye İmparatorluk Devri Dış Borçlar Tarihçesi, İstanbul, 1948, s. 56.

(2) Osmanlı Devleti'nin kullandığı rumi takvim ile Avrupa'nın kullandığı hicri takvim arasında 12 gün fark vardı. Bu nedenle kararnamede 1/13 olarak belirtilmiş, böylece her iki tarihe de yer verilmiştir.

kalacaktı.

Gelir hasılatından borcun % 1 faizi verildikten sonra geriye kalan miktar amortisman payıdır. Bu miktardan 1/4 oranında önce A serisinin ve sonra sırasıyla B, C, D serilerinin amortisman bedelleri ödenir. Gelir ve buna bağlı olarak faiz arttıkça, amortisman payı % 1'e ulaşınca ya da değin her gruba sırayla 1/4 oranında dağıtım yapılacaktır. Fakat amortisman miktarından artan kısım diğer bir serideki tahvilin 1/4 ini ödemeye yetmezse, o fazla gelecek 6 ayda yapılacak amortisman için saklanır.

Morawitz bu sistemi 4 katlı bir havuza benzetmektedir. Şöyleki karaname 4 grup arasında bir tür kademe silsilesi oluşturmaktadır. Böylece birinci ikinciye, ikinci üçüncüye, üçüncü dördüncüye olmak üzere her kat kendi su fazlasını diğer kata akıtan dört katlı bir havuz gibidir.(1)

Tahvilatın amortismanı idare meclisi tarafından verilecek karara göre her 6 ayda bir piyasadan rayiç fiyatıyla tahvil satın alarak ya da kura yoluyla yapılır.

Her iki durumda da tahvillerin amortismanı
1- % 1 faiz veriliyorsa anaparanın

% 66.66'sı,

(1) Morawitz, a.g.e., s.202.

2- % 1'den yukarı ve % 3'ten aşağı faiz veriliyorsa anaparanın % 75'i,

3- Faiz % 3 ve daha fazla ise anaparanın % 100'ü oranında olacaktır.

Kararnamenin 13. maddesi Rumeli Demiryolları İkramiyeli Tahvilatı'na ilişkindir. Kararnamede bu tahviller olduğu gibi bırakılmış , yani "Düyun-u mübeddelei muvahide eshamı" ile değiştirilmemiştir. Bu tahvillerin faiz ödemeleri durdurulmuştur. Düyun-u umumiyyeden bu tahvillere düşen tutar ile , numaralarına kura isabet eden tahvilat bedelleri ödenmeye devam edilecektir. İkramiyeler tamamen ödendikten sonra artan miktar önce kura çıkan tahvillerin faizlerine, sonra da kura isabet etmeyen tahvillerin kuponlarına ayrılacaktır.

Çeşitli işlemlerden sonra borçların anaparası 237 milyon Osmanlı lirasından 142 milyona, faizleri de 15 milyondan 3 milyona indirilmiştir. Muharrem Kararnamesi'nin kapsamı dışında kalan borçlar da buna dahildir.

1881 yılında Muharrem Kararnamesi'nin kapsamına giren borçların durumu şöyledir:

Muharrem Kararnamesi'nden Sonra Osmanlı Borçları
(Osmanlı Lirası)

MUHARREM KARARNAMESİ'NE GİREN BORÇLAR

Borçlar	20 Aralık 1881' de henüz ödenme- miş anapara	Mürettebat (faiz, vs.)	Kararname ile kabul edilen anapara	Kararname ile kabul edilen mürettebat
1858	4.053.225	385.300	3.789.848	
1862	5.407.490	704.000	4.112.411	
1860	1.808.730	152.000	1.148.621	
1863/64	5.618.250	704.000	4.371.059	
1872	5.302.220	477.199	5.745.482	
1865	4.437.950	556.930	3.212.784	1.463.474
1869	1.711.110	14.174.160	22.715.000	
1873	29.916.414	2.138.883	16.528.818	
Düyun-u				
İsmiye	95.917.096	4.795.854	48.365.255	
İkramiye				
Tahv.	34.652.640	1.231.649	15.635.548	
Ramazan				
Tahv.	1.939.558	96.977	117.080.957	
Tahv.				
müntaze	8.169.986	1.100.000	8.169.986	590.000
TOPLAM	219.938.559	14.054.507	125.250.943	2.053.474

Kaynak: Heidborn, Les Finances Ottomanes, Vienne-Leipzig, s.241'
den aktaran Suvla, age, s.277

B- KARARNAMENİN HUKUKİ NİTELİĞİ

Muharrem Kararnamesi'nin uluslararası niteliği olduğunu savunanların yanısıra(1) aksini öne sürenler de vardır.(2) Kararnamenin 21. maddesi kararnamenin ilgili devletlere bildirilmesi koşulu-
nu getirmektedir. Morawitz bu madde ile, anlaşmanın sadece siyasi bir nitelik kazanmakla kalmadığını, aynı zamanda kararnamede yeralan koşulların yerine getirilmemesi halinde ilgili devletlerin müdahale yetkisinin doğduğunu belirtmektedir. Morawitz'e göre 21. madde ile kararname uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Aynı zamanda 21. madde ilgili devlet-
lerle Bab-âli arasında hukuki bir ilişki kurmakta-
dır.(3)

Öte yandan Adib Roumani kararnamenin diplomatik ve siyasi bir niteliği olmadığı gibi uluslararası bir anlaşma da olmadığını ileri sürerek "Çünkü bu mukavele Osmanlı Hükümeti ile onun alacak-
lıları namına hareket eden mali bir grup arasında aktedilmiş olup, bu grup hiç bir hükümeti temsil et-
mez" diyor.(4)

Kararnamenin bir mukavele niteliğinde olduğu ise hem Morawitz hem de Du Velay tarafından kabul edilmektedir. Her ikisine göre Muharrem Karar-

(1) Morawitz. a.g.e. s.187 ve Blaisdell, a.g.e s.95.

(2) Roumani, a.g.e'den aktaran Yeniay, s.76.

(3) Morawitz, a.g.e. s.187.

(4) Yeniay, a.g.e. s.76.

namesi, Osmanlı Hükümeti ile alacaklıların temsilcileri arasında imzalanmış iki yanlı bir mukaveledir.(1) Kararnamenin 20. maddesi Osmanlı Hükümeti'nin bu mukaveleyi ihlal veya geciktirmesi durumunda, hamillerin ellerindeki senetler için borç anlaşmalarıyla tayin olunmuş olan haklarının korunacağı belirtilmektedir. Morawitz bu maddeye dikkat çekerek "Bir hükümetin kendiliğinden ve tam manasıyla hakimiyet haklarına sahip olarak çıkardığı bir kanun veya kararnamede kendisinin bu anlaşmayı ihlal veya ta'lik etmesi vaziyetini açıkça derpiş ettiği asla görülmemiştir" diyor.(2)

(1) du Velay, a.g.e. s.272, ve Morawitz, a.g.e. s.189.

(2) Morawitz, a.g.e. s.189.

D Ö R D Ü N C Ü K I S I M

DÜYUN- U UMUMİYE İDARESİ

Muharrem Kararnamesi'nin 15. maddesi gereğince Osmanlı borç senedi hamillerinin çıkarlarını korumak amacıyla bir meclis oluşturuldu. Genel merkezi İstanbul'da olan bu meclisin resmi adı "Düyun-u Umumiye-i Osmaniye-i Meclis-i İdaresi" (Osmanlı Düyun-u Umumiye İdaresi) idi.

A- İDARE MECLİSİNİ OLUŞTURAN ÜYELER

İdare Meclisi 7 üyeden oluşmaktadır.

1- İngiliz alacaklılarını temsilen bir üye. Bu üye aynı zamanda Hollandalı hamilleri de temsil etmekteydi. Londra'daki Ecnebi Tâhvilat Hamilleri Meclisi tarafından ve bu olmadığı takdirde İngiltere Bankası Müdürü tarafından seçilerek Düyun-u Umumiye İdare Meclisi'ne üye olarak atanmıştı.

2- Fransız alacaklılarını temsil eden bir üye.

3- Alman alacaklılarını temsil eden bir üye.

4- Avusturyalı alacaklıları temsil eden bir üye

Fransız, Alman ve Avusturya temsilcileri Osmanlı Hükümeti'nin 23 Teşrinievvel 1880 tarihli notasını kabul eden Paris, Berlin ve Viyana Bankaları tarafından seçilmiştir.

5- İtalyan alacaklılarını temsil eden bir üyi. Bu üye Roma Ticaret Odası tarafından seçilmiştir.

6- Osmanlı alacaklılarını temsil eden bir üye. Bu üye de İstanbul Şehremini tarafından oluşturulacak "Osmanlı Hamilleri Umumi Meclisi" tarafından seçilmiştir.

7- Tahvilat-ı mümtaze sahiplerini (Gala-ta Bankerleri) temsil eden üye Osmanlı Bankası tarafından seçilecektir.

Belçikalı tahvilat hamillerinin idare meclisinde temsilcisi yoktu. Belçikalı hamilleri mecliste özel bir vekâletnameye dayanarak ve yarı resmi olarak İngiliz üye temsil etmiştir.

Düyun-u Umumiye Idaresi'ni oluşturan üyeler kendi hükümetleri tarafından atanmadıkları için sadece resmi bir niteliğe sahip olmayan tahvil hamilleri cemiyetlerini temsil etmekteydiler.(1)

Düyun-u Umumiye Idaresi'nin başında meclis tarafından seçilen bir genel müdür bulunmaktadır. Genel müdür de dahil olmak üzere bütün Düyun-u Umumiye Idaresi memurları devlet memuru statüsündedirler. Meclis tarafından göreve atanırlar ve görevden alınırlar. Meclise atanan üyelerin Osmanlı Hükümeti'ne bildirilmesi zorunludur. Üyelik 5 sene ile sınırlıdır. Ancak üyelerin tekrar seçilme hakkı vardır.

(1) Blaisdell, a.g.e., s.14.

Meclis üyelerinin maaşları Osmanlı Hükümeti tarafından ödenmektedir. Üye yurt dışından gelirse 2000 sterlin, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşıyorsa 1200 sterlin maaş almaktadır. Meclis üyeleri ne Osmanlı Hükümeti'nin hizmetinde ne de yabancı bir ülkenin Osmanlı'daki askeri, konsolosluk ya da diplomatik gibi hizmetlerinde bulunabilir. İdare meclisine üye seçilen kimse bu görevinden istifaya zorunludur.

B- MECLİS BAŞKANLIĞI

Kararnamenin 15. maddesi "İngiltere ve Fransa'da bulunan Osmanlı tahvillerinin sayı itibarıyla çokluğu ve önemi bakımından üstünlüğü nedeniyle meclis başkanlığına sırayla her 5 senede bir İngiliz veya Fransız alacaklılarının temsilcilerinden biri getirilir ve başkanlığa ilk gelecek olanı da meclis seçer" demektedir. Ancak bu durumda bir değişiklik olduğu zaman meclis başkanını kendisi seçebilecektir. Başkanın bulunmadığı bir oturumda ise en yaşlı üye meclise başkanlık edecektir.

C- DÜYUN-U UMUMİYE İDERESİ'NİN İDARİ YAPISI

Daha öncede belirtildiği gibi Osmanlı Düyun-u Umumiye İdaresi'nin başında idare meclisi üyeleri tarafından seçilen bir genel müdür bulunmaktaydı. Genel müdür iller baş müdürlerinin amiridir. Genel müdürlükte genel müdürden başka bir müdür, bir

genel müfettiş, bir müşavir, bir mektupçu (yazışları şefi) bulunur. Ayrıca genel müdürlüğe bağlı çeşitli şubeler vardır:(1)

YAZIİŞLERİ ŞUBESİ: İdare meclisi, meclis kalemleri, iller başmüdürleri ve müfettişlerle gerekli yazışmaları yapar.

MEMURLAR ŞUBESİ: Memurların tayin, terfii, mükâfat ve mezunuyet işlerinin sicillerine ait sicillerin tutulduğu şubedir.

MUHASEBE ŞUBESİ: İllere ait hesapları toplamak, idarenin masraflarını kaydetmek, genel masraflar bütçesini hazırlamak ve gelir cetvelini meclise sunmak bu şubenin görevidir.

HUKUK İŞLERİ ŞUBESİ: Düyun-u Umumiye idaresi'nin hukuki işlerini yürütür.

TUZ ŞUBESİ: Tuzlaları idare eder ve tuz fiyatlarını saptar.

MÜSKİRAT ŞUBESİ: İçkinin yapım, ithal ve nakline ağıt işlemleri yürütür ve müskirat resminin sağlıklı bir şekilde toplanabilmesi için bu işle ilgilenenlerin hesaplarını denetlerdi.

SAYDU ŞİKÂR ŞUBESİ: Av resimlerini toplar.

HARİR ŞUBESİ: İpek aşarıyla ilgili işleri takip eder.

PUL ŞUBESİ: Damga kanununu takip eder ve nakdi cezaları toplar.

AŞAR ve GÜMRÜK MUNZAM RESMİ ŞUBESİ: Bu şub-

(1) Kömürcan, a.g.a., s.66-68.

be iki kısma ayrılmıştır. (1) Aşar geliri Düyun-u Umumiye İdaresi (ne birekılan yerlerde ihale olunan aşar bedellerini takip eder ve alır. (2) % 3 gümrük munzam resmini elmak üzere vergi dairelerinde görev yapan Düyun-u Umumiye memurlarını teftiş eder.

FEN ŞUBESİ: Çeşitli şubelerde çalışan mühendis, makinist gibi teknik elemanların işlerini takip eder.

Bu şubelerden başka genel müdürlüğe bağlı çeşitli müdürlük, komisyon ve heyetler de vardır:(1)

VEZNE MÜDÜRLÜĞÜ: İller müdürlüklerinin gönderdiği paraları alır, idarenin masraflarını öder ve gelir fazlasını Osmanlı Bankası'na gönderir.

LEVAZIM MÜDÜRLÜĞÜ: Kırtasiye mallarının satın alınması ve gerekli yerlere dağıtılması işiyle uğraşır.

BASIM MÜDÜRLÜĞÜ: İdarenin evrak ve defterlerini, ayrıca yayınlamaya gerekli gördüğü şeylerin basım işlerini yapar.

TEFTİŞ HEYETİ: Her başmüdürün yanında bir müfettiş ve bir kaç yardımcı müfettiş bulunmaktadır. Ayrıca merkezde yani İstanbul'da bu müfettişlerin raporlarını değerlendiren bir müfettişlik kalemi de vardır. Bütün müfettişlerin üstü olarak da İstanbul'da seyyar bir baş müfettiş bulunmaktadır.

(1) Kömürcan, a.g.e., s. 68.

ZİRAAT MÜFETTİŞLERİ: İpek üretimini denetleyen teftiş memurlarının işlemlerini takip eder ve onlara Düyun-u Umumiye İdaresi'nin ipek, içki ve av işlemleriyle ilgili yorumlarını bildirir.

MEMURLAR KOMİSYONU: Memurların tayin terfii, cezalandırılma ve ödüllendirilme konularında karar verir.

Genel müdürlüğe bağlı bu şubelerden başka Meclis Kalemleri Müdürlüğü'ne bağlı olarak görev yapan kalemler vardır:(1)

TAHRİRAT ŞUBESİ: Meclis tutanaklarını kaydeder ve meclisin çeşitli şubelerle olan görüşmelerini yapar.

DEFTER-İ KEBİR ŞUBESİ: Borçların hesaplandığı şubedir. Kuralların çekilmesi ve ödenecek eshamın zımbalanması burada yapılır.

NAKDİ MUAMELAT ŞUBESİ: Genel müdürlük tarafından yapılan masraflardan başka ödenen miktarların ve Osmanlı Bankası ile Avrupa'daki bankalara gönderilen paraların, faiz ve amortisman bedellerinin hesaplandığı şubedir.

İHTİYAT MÜESSESATI ŞUBESİ: Tasarruf, sigorta ve emekli sandıklarının bulunduğu şubedir.

KONTROL HEYETİ: İstanbul'daki idarenin hesaplarını kontrol etmekle yükümlüdür. Gerektiğinde

(1) Kömürcan, a.g.e., s.65-66.

genel müdürlüğü bile sorgulama yetkisine sahiptir.

KOMİSERLİK ŞUBESİ: Komiserin emri altında bulunan bu şube, hükümet ile meclis arasındaki ilişkiyi yürütür. Meclisin denetlenmesi işinde komisere yardım eder. Komiserin direktifleri doğrultusunda denetim raporu hazırlar. Meclis tutanaklarını inceleyerek kararnameye ya da yasalara aykırı noktaları komisere bildirir. Bunların düzeltilmesini isteyen tebliğler hazırlayarak meclise gönderir.

İSTATİSTİK ŞUBESİ: Bütün hesap ve idare işlerinin, istatistiklerinin tutulduğu şubedir.

Sözü edilen şubelerin dışında İstanbul'da Balıkthane, Pul Basımı ve Pul İdaresi müdürlükleri oluşturulmuştur. Ayrıca illerde nezaretler, müdürlükler ve memurluklar kurulmuştur.

1909-1910 yıllarında Düyun-u Umumiye İdaresi'nde çalışan memur sayısı 5000 kadardır. Bu memurların 50'si dışında hepsi Osmanlı Devleti vatandaşıdır. Müslüman olmayanların oranı da % 8'dir.(1) Bu 5000 memurun 3927'si vilayetlerde bulunmaktadır.

İstanbul dışındaki memurların görev dağılımı ve ücretleri ise şöyledir:

(1) Kömürcan, a.g.e. s.69.

<u>Çeşitli memuriyetler</u>	<u>Memur sayısı</u>	<u>Ücretlerin toplamı (Osm. Lr.)</u>
Baş müdür ve merkez müdürleri	26	889
Müdürler	102	1076
Muhasebeciler	138	1013
Mektupçu (muhabere memuru)	24	232
Veznedar	123	659
Merkez memurları	27	164
Ambar memurları	649	3052
Kâtipler	855	3459
Kolcular (piyade ve atlı)	1419	3307
Kantarıcı	230	572
Çeşitli memurlar	298	1568
Gümrüklerdeki memurlar (resmi munzam için)	36	575
	3927	16566

Kaynak: Kömürcan, a.g.e. s.70.

1912 yılında ise Düyun-u'Umumiye İdaresi'nde çalışan memurların sayısı 8931'i bulmuştur. Bunların 5652'si sürekli, 3253'ü geçici memurlardır. Bu sayı Maliye Bakanlığı'nda çalışan memurların sayısından fazladır. Oyle ki Düyun-u Umumiye İdaresi gerektiğinde Osmanlı Maliye Nezareti'nin yerine geçebilecek kadar güçlü bir örgüt kurmuştur.(1)

(1) Parvus, a.g.e. s.75-76.

Öte yandan 1911-1912 mali yılında Düyun-u Umumiye İdaresi'nin yıllık giderleri 773.365 Osmanlı lirasını bulmaktadır.(1)

Muharrem Kararnamesi'nin 16. maddesi gereğince bu memurlar Osmanlı devlet memurları ile eşit sayılmakta ve devletten emekli maaşı alma hakkına sahip olmaktadır.

D- MECLİSİN YETKİ VE GÖREVLERİ

Meclis Osmanlı Hükümeti ile olan ilişkisinde oldukça geniş bir bağımsızlığa sahiptir.(2) Üyelerin seçilmesi, atanması ve görevden alınması kararnamenin 15. maddesinde öngörüldüğü gibi tamamiyle meclisin iradesine bağlıdır.

Meclis kendisine ayrılan gelirlerin toplanması, idaresi ve idare masrafları çıktıktan sonra kalan miktarı borçlara ve faizlerinin ödemesine ayırmakla yükümlüdür.

Kararnamenin 17. maddesine göre meclis, mali yılbaşından 2 ay evvel gelir, masraf ve taksitlere ayrılan parayı gösteren bütçesini Maliye Nezaretine sunar. Bu bütçe hükümet tarafından onaylan-

(1) Parvus, a.g.y.

(2) Morawitz, a.g.e., s.191.

landıktan sonra hükümetin genel bütçesi kapsamına alınır. Meclisin diğer görevleri de şunlardır:

1- Maliye Nezareti'ne elde edilen gelir ve borç ödemelerini gösteren aylık bir cetvel sunmak.

2- Her 6 ayda bir Avrupada'ki hamellere gönderilen borç ödemelerini gösteren bir cetveli Maliye Nezareti'ne sunmak.

3- Gelir miktarını ve yapılan ödemeleri bütün hükümet merkezlerinde yayınlamak.

Öte yandan yürürlükte bulunan kanun ve nizamnamelere dokunmamak ve Osmanlı tabiyetinde bulunanlara yükümlülükler getirmemek koşuluyla kendisine ayrılmış gelirin idaresinde değişiklikler ve yenilikler yapmak konusunda Düyun-u Umumiye Meclisi sonsuz bir yetkiye sahiptir. Ancak yapılan değişiklikler yeni yükümlülükler doğurur ya da kanunlarla değişiklikler gerektirirse meclis hükümete danışmalıdır. Hükümet meclisin önerisini 6 ay içinde olumlu ya da olumsuz cevaplamak zorundadır.

a- Hükümetin meclis üzerindeki kontrolü

Kararnamenin 18. maddesi hükümetin Düyun-u Umumiye İdare Meclisi'ni bir komiser ve müfettişler aracılığıyla kontrol edeceği belirtilmektedir.

Komiser meclisin bütün toplantılarına katılma hakkına sahiptir. Ayrıca istişarî oy hakkı da

vardır. Komiser, hükümet ile meclis arasındaki haberleşmeyi sağlar.

Müfettişler de komiser gibi meclisin çalışmaları ve memurları hakkında bilgi almak yetkisine sahiptirler. Meclisin tutanak defterini tetkik ve vezneleri kontrol edebilirler. Fakat idareye müdahale etmeleri asla söz konusu olamaz.

b- Anlaşmazlıkların çözümü

Kararnamenin 19. maddesi kararnamenin yorumlanması ya da hükümetle meclis arasında meydana gelebilecek anlaşmazlıklar halinde iki tarafın tayin edeceği 4 hakemden oluşan bir komisyonun kurulmasını öngörmektedir. Bu komisyonda anlaşmazlığa çözüm bulunamadığı takdirde hakemler dışardan seçecekleri bir hakemin oyuna başvururlar. Bu sonuç kesindir ve değiştirilemez.

E- DÜYUN-U UMUMİYE İDARESİ'NE BIRAKILAN DEVLET GELİRLERİ

Muharrem Kararnamesi'nin 8. maddesi gereğince 13 Kanunuevvel (ocak) 1882 tarihinden itibaren devlet, bazı gelir kaynaklarını borçların ödenebilmesi için kesin ve mutlak surette Düyun-u Umumiye İdaresi'ne bırakıyordu. Bu gelirler şunlardır:

1- Galata Bankerleri'nin alacakları ve Osmanlı Bankası'nın avansları için ayrılan Rûsum-u Sitte gelirleri ile dolaylı vergiler. (Tömbeki, tütün aşarı ve tütünden alınan gümrük resmi hariç olmak üzere tütün ve tuz gelirleri, Müskirattan alınan gümrük resmi hariç olmak üzere pul ve müskirat resmi, İstanbul ve yöresinin balık resim ve ipek aşarı.)

2- Ticaret anlaşmalarının yenilenmesi sonucunda ortaya çıkacak olan gümrük geliri fazlası.

3- Temettü vergisi tüzüğünün uygulama alanının genişletilmesinden doğacak gelir fazlası.

4- Bulgaristan vergisi. (Daha sonra bu verginin yerine tütün aşarı üzerinden 100 bin Osmanlı lirası güvence olarak gösterilmiştir.)

5- Kıbrıs adası gelirinin fazlası. (Bu gelirin Osmanlı Hükümeti'nin eline geçmemesi halinde gümrük resimlerinden yılda 130 bin Osmanlı lirası ayrılacaktır.)

6- Doğu Rumeli vergisi

7- Tömbeki resim gelirinden 50 bin Osmanlı lirası

8- Düyun-u umumiyyeden (genel borçlardan) Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan'ın paylarına düşen ve Osmanlı Hükümeti'ne gelen paralar.

Şimdi süreç içinde Düyun-u Umumiye İdaresi'nin bu kaynaklardan elde ettiği gelirleri inceleyelim:

a- Tuz geliri

Osmanlı Hükümeti'nin kaçakçılıkla mücadelede Düyun-u Umumiye Idaresi'ne yardım etmesinden sonra ve ihracatın artmasıyla birlikte tuz tekelin- den elde edilen gelirler artış göstermiştir. 1882-1914 yılları arasında elde edilen tuz geliri şöyledir+(1)

<u>mali yıl</u>	<u>safi hasıla</u>
1882-1883	618.029 Osmanlı lirası
1884-1885	653.066 " "
1889-1900	823.826 " "
1904-1905	949.892 " "
1909-1910	1.147.237 " "
1911-1912	1.271.703 " "
1913-1914	1.103.023 " "

b- İpek Aşarı

Düyun-u Umumiye idaresi ipek gelirini arttırabilmek için ipekböceği yetiştirilmesinde yeni yöntemler kullandı. İpekçiliği geliştirmek için okullar açtı, koza yetiştirme çiftlikleri ve fabrikalar kurdu. Böylece 1881-1882 mali yılında 17 bin lira olan ipek aşarı, 1906-1907 mali yılında 125 bin lirayı buldu.(2)

(1) Blaisdell, a.g.e. s.105.

(2) Blaisdell, a.g.e. s.106

c- Pul (damga) resmi

Damga resmi kişiler arasında yapılan anlaşmalara, ticari senetlere ve yeni kurulan ortaklıkların paylarına yapıştırılan pullardan elde edilmektedir. Ancak Düyun-u Umumiye İdaresi'nin damga resminden sağladığı gelir pek fazla olmadı. Çünkü 1905 yılına kadar yabancı uyruklularla yapılan akid ve anlaşmalar damga resminden muaftı. Damga resminden elde edilen gelir şöyledir:(1)

<u>mali yıl</u>	<u>gayri safi hasıla</u>
1882-1883	146.761 Osmanlı lirası
1889-1900	235.168 " "
1904-1905	359.791 " "
1911-1912	506.164 " "

d- Müskirat resmi

Şarap birâ gibi alkollü içkilerden alınan resemidir. Şarap üreticileri Düyun-u Umumiye İdaresi'ne % 15 oranında bir resim ödemek zorundaydı. Şarap ithalatçısı ise getirdiği malın % 8'i oranında bir resim ödemekteydi. İçki satıcılarından da dükkân kirasının % 25'i oranında bir resim alınırdı.

(1) A. Roumani, Essai Historique et Technique sur la Dette Publique Ottomane, Paris, 1927'den aktaran Yerasimos, a.g.e. s.532.

e- Balık resmi

İstanbul ve çevresindeki balıkçıları tutukları balıkları balıkhaneye götürmek zorundaydılar. Balıkhaneye gelen balıkların satışı burdaki bir Düyun-u Umumiye İdaresi memuru tarafından denetlenirdi. Balık satışlarından Düyun-u Umumiye İdaresi için % 3 oranında bir resim alınırdı. Ote yandan Düyun-u Umumiye İdaresi Osmanlı Hükümeti adına imparatorluk-taki tüm balıkçılığı denetlemekteydi ve bu nedenle % 5 komisyon almaktaydı. Düyun-u Umumiye İdaresi'nin balık resminden sağladığı gelir 1889-1890 mali yılında 42.725 Osmanlı lirasıyken 1913?1914 mali yılında 77.426 Osmanlı lirasına ulaşmıştır.(1)

f- Kıbrıs geliri

4 Haziran 1878 tarihli Kıbrıs adası İngiltere'ye bırakılmış ve gelirleri bu ülkenin denetimine girmişti. Anlaşma gereğince İngiliz Hükümeti adanın yönetim giderleri çıktıktan sonra kalan gelir fazlasını Osmanlı Hükümeti'ne verecekti. Fakat bir süre sonra İngiltere, gelir fazlasını, 1855 borcunun faiz ve anaparasının ödenmesine ayırdığını belirterek adanın gelir fazlasını vermedi. Kıbrıs'tan hiç bir gelir sağlayamayan Osmanlı Hükümeti Muharrem Kararnamesi'nin 8. maddesi gereğince Düyun-u Umumiye İdaresi'ne gümrük resimlerinden sağladığı yıllık 130 bin Osmanlı lirasını ödemek zorunda kaldı. 1889-1890 mali yılına kadar bu böyle devam etti.

(1) Yerasimos, a.g.e., s.532.

Fakat o yıl Osmanlı Hükümeti ödenen miktarın Kıbrıs adası gelir fazlasını aştığını anladı ve bu miktarı 102.596 Osmanlı lirasına indirdi. Ama Düyun-u Umumiye İdaresi aradaki farkı keyfi olarak tütün aşarından arta kalan bir nakitle kapattı.(1)

g- Doğu Rumeli geliri

1876 yılında İstanbul'da toplanan konferans Doğu Rumeli'ye özerklik tanımış ve gelirlerinden bir kısmının Osmanlı düyun-u umumiyesine ayrılmasını kabul etmişti. 1879 Berlin Konferansı'nda da bu miktar 240 bin Osmanlı lirası olarak saptanmıştı. Fakat Doğu Rumeli İl Meclisi ortalama gelirin çok yüksek tahmin edilmesi nedeniyle bu miktarın 180 bin liraya indirilmesini istedi. Ödemelerdeki düzensizlik nedeniyle daha sonra bu miktar 130 bin liraya indirildi. 1897 yılında ise Varna Rusçuk demiryolunu satın alan Bulgaristan, Osmanlı Hükümeti'nin Varna-Rusçuk Şimendifer Kumpanyası'na borçlu olduğunu öne sürerek ödemeyi durdurdu. Yapılan görüşmeler sonucu yılda 114.020 Osmanlı liralık bir taban üzerinden görüşmeler yeniden başladı.(2)

(1) L. Delaygue, Essair Sur Les Finances Ottomanes, Paris, 1911'den aktaran Yerasimos, a.g.e., s.529.

(2) Yerasimos, a.g.y.

h- Bulgaristan Vergisi

Berlin anlaşması ile 400 bin Osmanlı lirası olarak saptanan Bulgaristan vergisi Osmanlı genel borçlarına ayrılmıştı. Fakat bu vergi hiçbir zaman ödenemedi ve Osmanlı hükümeti aşar gelirinin 100 bin Osmanlı liralık bir bölümünü Düyun-u Umumiye Idaresine vermek zorunda kaldı.

i- Tömbeki resmi gelirinden alınan 50 bin Osmanlı Lirası

İran'dan ithal edilen bu nargile tütününü için yüzde 75 oranında bir gümrük resmi alınıyordu. 1892 yılında bu oran arttırılarak yüzde 100'e çıkarıldı. Bu gelirin 50 bin lirası Düyun-u Umumiye İdaresi'ne bırakılıyordu. (1)

j- Genel Borçlardan Sırbistan, Karaağ, Bulgaristan ve Yunanistan'a düşen paylar

Osmanlı Borçlarından bir kısmı 1877-1878 Osmanlı Rus savaşından sonra Osmanlı topraklarından ayrılan bazı ülkelere devredilmişti. Bunların yıllık borç taksitleri şöyledir: (2)

Bulgaristan.....208.650 Osmanlı lirası

Yunanistan..... 44.931 "" "

(1) du Velay, age, s.303.

(2) du Velay, age, s.308.

Sırbistan.....44.538 Osmanlı lirası
Karadağ..... 2.085 " "

k- Ticaret anlaşmalarının yenilenmesi durumunda ortaya çıkacak olan gümrük geliri fazlası

1838 Ticaret Anlaşması'ndan yararlanan ülkelerin ödedikleri gümrük resimlerindeki her artış Düyun-u Umumiye aracılığıyla yine kendilerine dönüyordu. (1) Osmanlı hükümeti 1903 yılında Avrupalı devletlerin Makedonya'da yapılmasını istedikleri reformlar için yeterli mali kaynakları olmadığını öne sürünce gümrük resimlerinde yüzde 3'lük bir artış yapıldı. Fakat bu artıştan sağlanacak gelir sadece Makedonya'daki reformlar için kullanılacaktı. Düyun-u Umumiye Idaresi de 1907 yılından itibaren bu vergi fazlasının yüzde 25'inden daha fazlasını almayacağını açıkladı. (2)

1- Temettü (gelir) vergisi tüzüğünün uygulama alanının genişletilmesinden doğacak gelir fazlası

Temettü vergisinin uygulama alanının genişletilmesine ilişkin yasa tasarısı büyük bir muhalefetle karşılaştı. Dolayısıyla Düyun-u Umumiye Idaresi bu kaynaktan hiçbir gelir sağlayamadı.

Bütün bu gelirlerden Düyun-u Umumiye Idaresi'nin sağladığı gelir 1882-1914 yılları arasında iki kat artar;

(1) Yerasimos, age, s.530

(2) Delaygue, age'den aktaran Yerasimos, s. 530

SAFİ HASILA (Osmanlı Lirası)

Yıl		Yıl	
1882-83	2.125.098	1883-84	1.874.476
1884-85	1.934.945	1885-86	1.850.354
1886-87	1.727.888	1887-88	1.750.593
1888-89	1.908.253	1889-90	1.942.562
1890-91	1.988.647	1891-92	2.066.571
1892-93	2.184.545	1893-94	2.189.405
1894-95	2.169.319	1895-96	2.138.357
1896-97	2.069.216	1897-98	2.104.530
1898-99	2.131.082	1899-1900	2.154.530
1900-01	2.067.909	1901-02	2.126.591
1902-03	2.459.438	1903-04	2.491.096
1904-05	2.493.477	1905-06	2.657.558
1906-07	2.653.210	1907-08	3.308.465
1908-09	3.588.461	1909-10	3.906.299
1910-11	4.066.311	1911-12	4.126.598
1912-13	3.243.334	1913-14	4.385.914

Kaynak: Yerasimos, age, s.533

1903 yılında yapılan bir mali reform ile Düyun-u Umumiye Idaresi'ne ayrılan gelirlerden bir kısmının devlete geri dönmesi sağlandı. Bu mali reformun özü şudur: Düyun-u Umumiye Idaresi tarafından toplanan bütün gelirlerden, borçların faiz ve anaparalarının ödenmesine bir miktar ayrılacak, bunun dışında kalan kısmın %75'i devlete, % 25'i yine borçların ödenmesine ayrılacaktır.

1911-1912 mali yılında devlet gelirlerinin % 31.5'u Düyun-u Umumiye Idaresi'nin elindedir. Bunların içinde dolaysız vergilerin payı % 22.9'u bulmaktadır.

Aynı yıla ait devlet gelirleri ile Düyun-u Umumiye Idaresi'ne ayrılan gelirleri karşılaştırsak ortaya şöyle bir tablo çıkar:

<u>Bütçe fasılları</u>	<u>Devlet gelirleri</u>	<u>D.U.İ'nin gelirleri</u>
Dolaysız vergiler	16.235.527	3.728.342
Damga pulu resmi ve başka resimler	1.451.032	573.816
Dolaylı vergiler	5.512.158	1.713.617
Tekeller	2.697.278	2.146.456
Toplam	25.895.995	8.162.231

Kaynak: Parvus, a.g.e., s.54.

Öte yandan 1911-1912 mali yılında gümrük gelirlerinin % 95.4'ü Düyun-u Umumiye İdaresi'nin elindedir.(1)

Gelir kaynaklarının önemli bir kısmını ele geçiren Düyun-u Umumiye İdaresi karşısında devletin eli kolu bağlanmış durumdadır. Düyun-u Umumiye İdaresi'ne ayrılan gelirlerde bir değişiklik yapılamamakta, bu gelirler ne azaltılıp ne de arttırılabilmektedirler. Örneğin 1905 yılında hükümet Anadolu'da aşar gelirlerinin toplanması şeklinde bir yenilik yapmak istemiş; fakat bu girişim Düyun-u Umumiye İdaresi tarafından engellenmiştir.(2)

Özetle Düyun-u Umumiye İdaresi Osmanlı gelir kaynaklarını Avrupa finans çevrelerinin çıkarları doğrultusunda kullanmış ve böylece bir çok gelir kaynağından yoksun kalan devlet yine dış borçlara başvurmak zorunda kalmıştır.

(1) Fişek, a.g.m., s.62.

(2) Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1969, s.63.

F- DÜYUN-U UMUMİYE İDARESİ'NİN ÇALIŞMALARI

Düyun-u Umumiye İdaresi Osmanlı tahvillerine yatırılmış Avrupa sermayesinin koruyucusu olduğu kadar, bu sermayenin doğuda yeniden kârlı yatırımlara yönelmesini sağlayan bir araçtır. Bu nedenle Muharrem Kararnamesi ile kendisini tanıyan sınırlar içinde çalışmakla yetinmemiştir. Başka alanlarda da çalışmalarında bulunmuştur.

Demiryolu yapımında yabancı girişimler için Düyun-u Umumiye İdaresi iyi bir güvence oluşturmaktadır. Çünkü yabancı sermayedarların Osmanlı Hükümeti'nde bulamadığı nitelikler tümüyle Düyun-u Umumiye yönetiminde vardır. Şöyleki Düyun-u Umumiye İdaresi onlar için güvenilir bir temsilci ve yetenekli, etkin işbirliği yapılabilecek bir yönetimdir.(1)

1888 yılında Osmanlı Hükümeti Haydarpaşa-İzmit demiryolunun Ankara'ya kadar uzatılması için Deutsche Bank'a yetki vermiştir. Ayrıca kilometre başına yıllık 15.000 frank gayri safi kâr garanti edilmiştir. Bu sağlanamadığı takdirde demiryolu hattının geçtiği İzmit, Ertuğrul, Kütahya ve Ankara sancaklarının aşarı Düyun-u Umumiye İdaresi tarafından iltizama verilecektir. Elde edilen paradan Deutsche Bank'ın ki-

(1) Blaisdell, a.g.e., s.118.

lometre güvencesi ödendikten sonra kalan miktar devlet hazinesine aktarılacaktır.(1)

1888'den itibaren 20 yıl süreyle Osmanlı İmparatorluğu içindeki her yabancı sermaye yatırımı için Düyun-u Umumiye İdaresi bu görevi sürdürmüştür. Anadolu demiryolu şebekesinin genişletilme projesi ve Bağdat demiryolu gibi girişimlerde Deutsche Bank ve İzmir-Kasaba, Selanik-İstanbul demiryolları ile Suriye'deki demiryolu hattında da Fransız-İngiliz sermayeli Osmanlı Bankası için aynı güvenceyi sağlamış; yani devlet gelirlerini toplama sorumluluğunu üstlenmiştir.(2)

1914 yılında kilometre güvenceleri Düyun-u Umumiye İdaresi'ne bırakılan demiryolları şunlardır:(3)

- 1894'ten itibaren Selanik-İstanbul
- 1892'den itibaren Selanik-Manastır
- 1894'den itibaren İzmir-Kasaba
- 1888'den itibaren Haydarpaşa-Ankara
- 1894'den itibaren Eskişehir-Konya
- 1903'den itibaren Bağdat I
- 1908'den itibaren Bağdat II ve III
- 1897'den itibaren Şam-Hama

(1) Blaisdell, a.g.e., s.120.

(2) Blaisdell, a.g.e., s.11.

(3) Yerasimos. a.g.e.. s.536.

Demiryollarına yatırılmış yabancı sermayeye güvence sağlamanın dışında Düyun-u Umumiye İdaresi işletmecilik de yapmaktadır. Tuz ve tütün tekeli bu idarenin yönetimi altındadır. İdare, tuzu kendisi işlemekte ve bundan 1 milyon liranın üstünde gelir sağlamaktadır.(1) Tütün tekeli ise Osmanlı Bankası ve bazı Viyana ve Berlin bankalarından oluşan; kısaca "Reji" adıyla bilinen bir şirkete bırakmıştır.(2) Reji kurulmadan önce Osmanlı Hükümeti'nin tütün tekeliinden elde ettiği gelirin 737.466 Osmanlı lirası olduğu gözönünde bulundurularak, rejinin hükümete yılda 750.000 lira ödemesi kararlaştırılmıştı. Ancak eldeki veriler bunun gerçekleşmediğini göstermektedir:(3)

<u>Yıllar</u>	<u>Hükümetin aldığı (Osm.Lr.)</u>
1885-1886	650.000
1886-1887	688.582
1887-1888	700.850
1888-1889	732.428
1889-1890	706.000
1890-1891	738.286
1896-1897	701.696
1897-1898	700.000
1898-1899	700.000
1899-1900	700.000

(1) Avcioğlu, a.g.e., s.65.

(2) Avcioğlu, a.g.y.

(3)Parvus, a.g.e., s.160.

Öte yandan reji kendisine rakip bulunmaması nedeniyle alım-satım fiyatlarını istediği gibi düzenlemiştir. 1885-1886 yılında tütün alış fiyatı 7.6 kuruşken satış fiyatı 26.1 kuruştur. 1911-1912 yılında ise alış fiyatı 9.6, satış fiyatı ise 34.07 kuruş olmuştur. Alım-satım fiyatları arasındaki bu fark , bir anlamda tüketiciye zorla ödetilen bir vergidir.(1)

Parvus rejinin, devleti yılda 500.000 lira gelir kaybına uğrattığını, oysa eski bandrol sistemiyle bu kaybın sözkonusu olmayacağını belirtmektedir.(2)

Bütün bu çalışmalardan başka Düyun-u Umumiye İdaresi Osmanlı Devleti'nin borç anlaşmalarında 3. taraf olarak yer aldığı da görülmektedir. Şöyle ki Bab-ı Âli'nin yaptığı borç anlaşmalarında borca güvence olarak gösterilen gelirin toplanması işini üstlenen Düyun-u Umumiye İdaresi böylece ikinci bir güvence vermektedir.(3)

Düyun-u Umumiye İdaresi ekonomik alanda Avrupa sermaye sınıfının doğrudan veya dolaylı yatırımlarının "aracı ve düzenleyici bir kurumu" olmakla beraber(4) politik alanda da Avrupa devletlerinin

(1) Parvus. a.g.e. s.161.

(2) Parvus, a.g.e. s.162.

(3) Blaisdell, a.g.e. s.136.

(4) Fişek, a.g.m. s.161.

temsilcisi durumundadır.(1)

Bu son durum 1907 yılında gümrük vergilerinin arttırılmasıyla ortaya çıkmıştır. Avrupa devletlerinin Makedonya'daki reform istemleri karşısında Bab-ı âli gelirlerinin yetersiz olduğunu belirterek gümrük vergilerinin %8'den % 11'e çıkarılmasını önermiştir. Avrupalı devletler bu öneriyi elde edilecek % 3 oranındaki gelir fazlasının Makedonya'daki reformlar için kullanılması koşuluyla kabul etmiştir. Bu arada İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, Avrupa devletlerinin temsilcisi sıfatıyla hareket edebilecek tek kuruluşun Düyun-u Umumiye İdaresi olduğunu belirterek, % 3'lük ek gümrük vergisinin toplanması ve Makedonya'da kullanılması işinin bu kurum tarafından denetleneceği maddesini anlaşılmaya koydurmuştur.

Böylece, o güne değin gerek demiryolu ve gerekse borç anlaşmalarında üçüncü taraf olarak yüklendiği görevlerden hiç birinin diplomatik bir niteliği olmamasına karşın 1907 anlaşması, Düyun-u Umumiye İdaresi'ne uluslararası yaptırımları olan bir görev yüklemiştir.(2)

1881'den sonra aktedilen dış borçlar 1914 yılına gelindiğinde 102.633 milyon Osmanlı lirasını

(1) Blaisdell, a.g.e., s.13.

(2) Blaisdell, a.g.e., s.160.

bulmaktadır.(1) Bunun yarısından çoğu da Düyun-u Umumiye idaresi'nin yönetimi altındadır.(2)

Osmanlı maliyesinde Düyun-u Umumiye Idaresinin etkin olduğu bu dönemde gerçekleştirilen borçlar sırasıyla şöyledir:

(1000 Osmanlı Lirası)					
Yıllar	Borçlanılan miktar (nominal)	İhraç fiyatı (%)	Ele geçen miktar (gerçek)(3)	Faiz (nom.)	Faiz (ger.)
1886	6.500	100	6.370	5	5
1888	1.618	70	1.000	5	7.4
1890	2.152	75	-	4	5.3
1890	5.000	88	4.300	4	4.7
1891	2.234	90	1.400	4	4.5
1893	1.000	70	680	4	5.7
1894	1.760	73.5	1.258	4	5.6
1894	1.392	91	398	4	4.5
1896	3.272	85	2.782	5	6
1902	3.467	80	1.618	4	5.1
1903	2.376	81.5	1.889	4	5
1903	1.667	81.5	1.319	4	5.1

(1) Yahya Tezel, "Notes on the consolidated foreign debt of the Ottoman Empire", Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı, Ankara, 1972.90-91.

(2) Yerasimos, a.g.e. s.537.

1903	2.668	100	2.668	4	4
1905	3.630	81	2.563	4	5.6
1904	2.750	80	2.159	4	5.1
1905	2.640	81	2.098	4	5.1
1906	2.751	87	1.368	4	5
1908	9.988	100	9.788	4	4
1908	4.711	85	3.910	4	4.8
1909	7.000	86	5.845	4	4.8
1910	1.712	89	1.489	4	4.6
1911	7.040	84	820	4	4.9
1913	819	100	819	5	5
1913	1.485	100	1.455	6	6
1914	<u>22.000</u>	88.7	<u>19.520</u>	5	5.6
Toplam:	102.633		83.288		

Kaynak: Tezel, a.g.m. s.90-91.

Tabloda da görüldüğü gibi toplam 102.633.000 Osmanlı lirası dış borçlanmadan ele geçen gerçek miktar 83.288.000 Osmanlı lirasıdır. 28 yıl içinde gerçekleştirilen 24 borçlanmanın sadece 6'sı yatırımlara ayrılabilmiştir. Bu borçlanmalar şunlardır:(1)

1903 Borçlanması: Konya-Bağdat demiryolu için kullanılmıştır.

1908 Borçlanması: 1903 borçlanması gibi Konya-Bağdat demiryolu için kullanılmıştır.

(1) Tezel, a.g.m., s.90-91, Suvla, a.g.m. s.280-283.

1910 Borçlanması: Soma-Bandırma demiryolu için kullanılmıştır.

1911 Borçlanması: Hüdeyde-Sana demiryolu için kullanılmıştır.

1913 Borçlanmaları: Konya ovası sulama tesisleri ve İstanbul tersanesinin iyileştirilmesi işlerinde kullanılmıştır.



G:- DÜYUN-U UMUMİYE İDARESİ'NİN OSMANLI MALİ SİSTEMİ
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Düyun-u Umumiye İdaresi'nin Osmanlı mali sistemine yönelik etkileri hakkında başlıca iki yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Birincisi, idarenin mali sistem üzerinde köklü ve uzun vadeli olumlu etkilerde bulunduğunu savunurken, ikinci yaklaşım ise Osmanlı Devleti'nin iflasının doğrudan sonucu olan bu kurumun dış borçlanmayı arttırarak, gerçekte dış borçlanmanın yolaçtığı bu süreci ve dışa bağımlılığı pekiştirmekten öte bir işlev taşımadığını öne sürmektedir.

Düyun-u Umumiye İdaresi'nin Osmanlı Devleti'ne çağdaş bir mali sistem kazandırdığını savunan Blaisdell bunu doğrudan doğruya idarenin etkin yönetimine dayandırmaktadır. Bunun bir sonucu olarak Osmanlı tahvillerinin Avrupa piyasalarında % 5-6 olan bu faiz oranı Düyun-u Umumiye İdaresi'nin kurulmasından sonra % 3-4 düzeyine inmiş; ihraç fiyatları ise % 60'tan % 80-90'a çıkmıştır.(1)

Bu konuda diğer yaklaşım Düyun-u Umumiye İdaresi ile birlikte "büyük miktarlarda artı değer in kesintisiz olarak Avrupa'ya aktarımının" sağlandığını öne sürmektedir:

(1) Blaisdell, a.g.e. s.13.

"1882-1883 yıllarında yeni borçlanmalar yoluyla hazineye giren miktar yılda ortalama 1.8 milyon sterline kalırken, toplam borç ödemeleri yılda 3.7 milyon sterline ulaşmıştır....Yine 1882 sonrasında dış borç ödemelerine ayrılan miktar, tüm Osmanlı gelirlerinin %20 ila % 30'u arasında bir bölümünü oluşturmaktadır.... 1910'ların başında Osmanlı maliyesi eski borçların faiz ve anapara ödemelerinin ancak artan miktarlarda alınan dış borçlarla karşılandığı bir aşamaya gelmişti.... Yeni bir iflasın ortaya çıkmasını dünya savaşının patlak vermesi engellemiştir."(1)

Düyun-u Umumiye Idaresi'nin işlevini, alacaklıların Osmanlı Devleti'ne yönelik çıkarlarının güvence altına alınması olarak belirleyen Parvus, idarenin giderek Osmanlı Devleti'nin "Mali tutsaklığını pekiştirmek ve onun üzerinde mali etkinlik uygulayabilmek" için bir araç haline dönüştüğünü vurgulamaktadır. Bu yolla alacaklılar Osmanlı devletinden bir dizi ayrıcalıklar sağladığı gibi, siyasal ve mali uygulamalar üzerinde de belirleyici bir denetime sahip olmuşlardır.(2)

(1) Pamuk, a.g.e. s.59.

(2) Parvus, a.g.e. s.77.

Bu durumdan kurtulma çabası içinde borçlarını artan bir hızla ödeme eğilimi gösteren Osmanlı Devleti sonuç olarak üretime yönelebilecek tüm kaynaklarını Düyun-u Umumiye İdaresi'ne devretmiştir. Elindeki kaynakları borçlarından kurtulmak için kullanan devlet bu kez de üretimi arttıracak yatırımlara yönelememek gibi bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla üretim için gerekli olan kaynakların sağlanmasında yine Düyun-u Umumiye İdaresi'ne, üstelik ülke çıkarlarıyla tümüyle çelişen koşullarda başvurulmuştur. Böylece Düyun-u Umumiye İdaresi'nin varlığı devleti finans sorunlarının çözümüyle ilgili olarak tam bir kısır döngü içine sokmuştur.(1)

Öte yandan gelirlerinin önemli bir kısmını Düyun-u Umumiye İdaresi'ne terketmek zorunda kalan Osmanlı Hükümeti'nin borç istekleri bu kurum tarafından sürekli geri çevrilmiştir. Oysa idarenin elinde 2 milyon ihtiyat akçesi vardır. Osmanlı Devleti'ni ait kaynaklardan bu para sıkışık zamanlarında devlete verilmemiş, İtalyan, Alman, Fransız, İngiliz, Macar ve Japon tahvillerine yatırılmıştır.(2)

(1) Parvus, a.g.e. s.1-151'den aktaran Engin Deniz Akkarlı, "1872-1916 Bütçeleri Işığında Osmanlı Maliyesinin Sıkıntıları", İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, Özel sayı I, İstanbul, 1982, s.245.

(2) Parvus, a.g.e. s.63.

Düyun-u Umumiye İdaresi'nin kasasında toplanan gelirlerin devlet borçlarının ödenmesi için gerekli olan miktardan her zaman çok daha fazla olduğunu unutmamak gerekir. İşin ilginç yanı Düyun-u Umumiye İdaresi'nin kasasında gereğinden çok para bulunurken, devlet hazinesinde toplanan miktar en zorunlu harcamalara bile yetmemektedir.(1)

Devlet aleyhine Düyun-u Umumiye İdaresi'nin gelirleri sürekli artmaktadır. Bu durumda devletin yapacağı tek şey, Düyun-u Umumiye İdaresi'ne kaptırılan gelir kaynaklarını yeniden ele geçirmek olacaktır. Fakat ne yazık ki bu gerçekleştirilememiştir. Devletin en zorunlu üretim alanları için dahi kaynak bulamadığı bir dönemde ülkenin gelir kaynakları Düyun-u Umumiye İdaresi aracılığıyla Avrupa finans çevrelerine aktarılmıştır.

Ülke içinde siyasal iktidardar ve onun mali örgütünden bağımsız, fakat devletin gelir kaynaklarının büyük bir bölümüne el koyan bu kurum için Refii Suvla "dünya tarihinde bir başka örneği yoktur" diyerek böylesi bir kuruma ancak sömürgelerde rastlanabileceğine dikkat çekmektedir.(2)

(1) Parvus, a.g.e. s.65.

(2) Suvla, a.g.m. s.278.

Osmanlı İmparatorluğu'nun borçlanma sürecinin ve dolayısıyla batı kapitalizmine bağımlılığının bir sonucu olan Düyun-u Umumiye Idaresi'nden kurtulmak ancak Lozan anlaşması ile mümkün olmuştur. Bu anlaşma ile genç Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı borçlarından bir kısmını ödemeyi kabul etmiştir.



SONUÇ

Sanayi Devrimi'nin ardından üretimin artmasıyla birlikte Avrupa ülkelerinde sermaye birikimi yoğunlaşmış; üretim-tüketim dengesizliğinin doğurduğu sorunlar ve ulusal pazarların doyum noktasına ulaşması sermaye ihracını zorunlu kılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin dış borçlanma süreci işte böylesi bir konjektür içinde ortaya çıkmış ve iflasla sonuçlanmıştır.

Çünkü ekonomik gelişmenin ön koşulu sermaye birikimidir. Oysa Osmanlı İmparatorluğu henüz sermaye birikimini sağlayamadığı gibi dış borçlanmalar yoluyla sağladığı fonları^{da} yatırımlara ayırmayıp, cari harcamalar için kullanmıştır.

1875 yılına gelindiğinde devlet iflasın eşiğindedir ve 1876'da tüm borçların faiz ve anapara ödemeleri durdurulur.

Artık Avrupa finans çevrelerinin Osmanlı maliyesine doğrudan müdahaleleri için gerekli koşullar vardır.

1881 yılında alacaklıların temsilcileriyle yapılan görüşmeler sonunda kabul edilen Muharrem Kararnamesi ile Osmanlı maliyesinde yeni bir dönem açılmıştır.

Osmanlı dış borçlarına yatırılmış Avrupa sermayesinin çıkarlarını korumak amacıyla kurulan Düyün-u Umumiye İdaresi bu borçlara karşılık devlet gelirlerinin önemli bir kısmına el koymuştur. Bir başka deyişle borçlara karşılık devlet gelirleri ipotek edilmiştir.

İpler artık Düyün-u Umumiye İdaresi'nin elindedir. Devlet, bir çok önemli gelir kaynağından yoksun kalıp yeni borçlanmalar ~~peşinde~~ koşarken, Düyün-u Umumiye İdaresi devlet gelirlerinin % 30'una el koymuştur.

Osmanlı maliyesinde Düyün-u Umumiye İdaresi'nin etkin olduğu 1881-1914 dönemi devlet kaynaklarının dışa aktarıldığı ve mali bağımlılığın yoğunlaştığı bir dönemdir. Zaten Avrupa finans çevrelerinin Düyün-u Umumiye İdaresi gibi bir kurumla Osmanlı maliyesini denetim altına almalarının amacı budur. Düyün-u Umumiye İdaresi'nin Osmanlı mali sistemi üzerinde herhangi bir olumlu etkisinden söz edilemez. Çünkü Düyün-u Umumiye İdaresi amacına uygun olarak adeta bir kan emici gibi devletin mali kaynaklarını emip kurutmuştur.

Öte yandan mali bağımlılık politik bağımlılığı da beraberinde getirmiş; Avrupa finans çevrelerinin siyasal iktidarlara gerek doğrudan gerekse Düyün-u Umumiye İdaresi aracılığıyla politik yaptırımlarda bulunmuşlardır.

DÜYUN-U UMUMİYE-İ OSMANİYE'NİN SURET-İ TASVİYESİ
HAKKINDA TAKRİR EDEN MUKAVELAT ÜZERİNE TANZİM OLUNUP
MER'İYET AHKAMINA BİL İSTİZAN İRADE-İ SENİYEYE CENAB-I
PADİŞAH-I ŞEREF SUDUR BUYRULMUŞ NİZAMNAMEDİR

Hükümet-i seniye Berlin kongresi'nin binsekiz-
yüzyetmişsekiz senesi temmuzun onbirinci günü içtimain-
de kendi merhesi tarafından vukubulan ifadat üzerine
ve fi 8 reşrinevvel sene 1880 tarihli mezkuresinde mün-
deric taahhüdatına tevfikân sene-i mezkure teşrin olunan
yirmiüçü tarihinde diğer bir mezkure irsaliyle düyun-u
umumiye-i Osmaniye tahvilatı hamillerine düyun-u mezku-
renin muhakkane ve kabili icra ber suretle tesviyesi
ve faiziyle resulmal tekasitini tekrar tediye-i mübaşi-
ret eylemek çaresinin tahriri hakkında doğrudan doğruya
hükümet-i seniye ile uyuşmak üzere (dersaadete bir an
evvel gelecek olan) bazı vekiller intihap ve tayinini
davet eylemiştir. Eshab-ı tahvilat bu davete icabetli.

İngiliz ve Flemenk tahvilat hamilleri mösyö
Robert Bourke'ü,

Fransız eshap tahvilatı Fransa Hariciye Neza-
reti Politika Müdür Muavini sabık mösyö Valfrey'yi,

Avusturya eshap tahvilatı, Avusturya devleti-
nin Washington sefiri sabık baron Mayr'ı,

Almanya eshap tahvilatı adliye müşaviri mösyö
Primker'i,

İtalya tahvilat hamilleri mukaddemen İtalya
düyun-u umumiyesi müdürüyetinde bulunmuş olan meclis-i
mebusan azasından sabık mösyö Marcandi'yi vekil tayin

eylemiş ve bunlar salhal ağustos ve eylülünde dersaade-
te gelmişlerdir.

Hükümet-i seniye dahi vekiller ile icra-i müzakerata memur olmak üzere şura-i devlet reisi devlet-
lü Server Paşa hazretlerinin taht riyasetinde olarak Maliye Nazırı atıfetlü Münir Bey ve divan-ı muhasebat reisi atıfetlü Ohannes Çemiş Efendi ve Maliye Müsteşarı atıfetlü Wettendorf Bey ve Hariciye Nezaret Celiliyesi Hukuk Müşaviri saadetlü Gescher Efendi ve Müsumat Emanet Alıyyesi Müsteşarı saadetlü Bertram Efendi hazretlerinden mürekkep bir komisyon-u mahsus teşkil buyurmuştur.

Komisyonun Müzakerat-ı seneyi haliye eylülün birinde beda' ile eylül ve teşrinevvel ve teşrinisani ve kanunuevvel ilerinde devam etmiş ve tarafından munzi bulunan komisyon mazbataları mütalaasından müsteban olacağı ve cehle müzakeratı vakinin neticesi olarak devlet-i âli memurlarıyla vekiller beyninde ittifak tam hasıl olmuş olduğundan hükümet-i seniye iş bu ittifak esası üzerine mevâd-ı atiyeye karar vermiştir.

Madde 1: (a) Cetvel-i melfufede zikr ve ta'dat olunan istikrazatın herbirinden mütebaki resulmal akçeleri fi 6 Teşrinevvel sene 1875 (fi 30 Ramazan sene 1292) tarihli kararnameye tevfikân kurası çıkan tahvilatın nısfı için verilen "Ramazan" ünvanlı senedat-ı muvakkate bedel-i itibarisinin ilavesiyle beraber, atide gösterilen ihraç fiyatlarının miktarı mütevassıtına tenzil eylemiştir:

1858 istikrazı	% 85
1860 "	% 57.375
1862 "	% 68
1863-64 "	% 69.62216
1865 "	% 64.775
1869 "	% 56.725
1872 "	% 98.50
1873 "	% 50.235
Düyun-u umumiye istikrazı	% 45.84
Rumeli demiryolları tah- vilatı istikrazı	% 41.545

(b) Bu fiyatlara tenzil edilen resülmale, 1881 senesi nihayetine kadar vadesi hulûl edüp te tediye olunamayan istikrazat-ı mezkûre faizleriyle Rumeli demiryolları tahvilatı ikramiyelerinin ve fi 6 Teşrinevvel sene 1875 tarihli kararnameye tevfiikan nısıf faizi ve ikramiyeler için verilen "Ramazan" ünvanlı senedat-ı muvakkatenin karşılığı olmak üzere esasen % 10 ilave edilecektir.

(c) Faiz ve ikramiyeler için verilüp 2. maddede muharrer bulunan "Ramazan" ünvanlı senedat dahil olmadığı halde iş bu % 10 zamdan tedavüldeki faiz ve ikramiyelere isabet eden meblağ (a) işaretli fıkraya tevfiikan tenzil edilen her bir istikrazın resülmaline ilave olunacağından, bu suretle herbir istikrazın tenzil edilmiş fiyatları atide gösterilen fiyat-ı kat'iyeye baliğ olur:

1858 istikrazı	% 93.15
1860 "	% 62.90
1862 "	% 74.50
1863-64 "	% 76.30
1865 "	% 71
1869 "	% 62.40
1872 "	% 107.75
1873 "	% 55.25
Müyun-u umumiye istikrazı	% 50.25
Rumeli demiryolları tah- villeri istikrazı	% 45.09

(d) Binaenaleyh balâda zıkr ve ta'dat olunan istikrazat tahvilatı 1876 senesi nisanından itibaren 1882 senesi şehri martı dahil olmak üzere, şehri mezkûre kadar te-diye olunamamış kuponları havi oldukları halde (c) işa-retli fıkra da her istikraz için gösterilen fiyatlara muadil bir miktar^a tenzil edilecektir.

Fi 6 Teşrinevvel sene 1875 tarihli kararname-ye tevfi kan kur'ası çıkan tahvilatın nısfı için verölüp (a) işaretli fıkra da beyan olunan "Ramazan" ünvanlı se-nedat-ı muvakkate, kur'ası ikramiye ile çıkan Rumeli demiryolları tahvilatı müstesna olmak üzere (c) işaret-li fıkra da gösterilen fiyat ile ait oldukları istikrazat senedatına tahvil edilecektir.

"İhtar"- Melfuf cetvelde Rumeli demiryolları tahvilatı istikrazının resülmal mütebakisi diye göste-rilen 31 milyon 508 bin İngiliz lirası, kur'ası ikra-miye ile çıkıp da tediye olunmamış olan tahvilatın

resûlmal itibarisini, yani tahvilat başına 400 frangı şamil olup, bu resûlmalin bedel-i itibarisiyle tahvilat-ı mezkûreye kur'a ile isabet eden meblağ beynindeki fark tedavüldeki faizlere tahsis edilen meblağa dahildir.

Madde 2: Fi 6 Teşrinevvel sene 1875 tarihli kararnameye tevfiikan (resûlmali itibariyi bittenzil) nısıf faiz ve ikramiyeler için tedavüle çıkarılan "Ramazan"ünvanlı senedat-ı muvakkateye birinci maddenin (b) fıkrasında muharrer % 10 zamdan isabet eden meblağ senedat-ı muvakkate-i mezkûrenin ait oldukları istikrazat senedatına tahvili ile tesviye edilecektir.

İşbu senedat-ı muvakkatenin bedel-i itibarisi mecmu faizler için kabul olunan nispet üzere tenzil ve melfuf cetvelin 11. sütununda muharrer erkam üzerine hesap edildikte ati ol zikr fiyatlar hasıl olur.

1858 istikrazının faiz senedatı	% 23.26
1860 " " "	% 15.29
1862 " " "	% 18.12
1863-64 " " "	% 18.553
1865 " " "	% 17.26
1872 " " "	% 17.20
Duyun-u Umumiye istikrazının faiz senedatı	% 14.78
Rumeli demiryolları tahvilleri istikrazının faiz senedatı	% 19.18

Maamafih yetmişiki istikrazı kuponları için verilen senedat-ı muvakkate, atide beyan olunacak 2. tertip istikrazattan birinin senedatına (12. madde)

bâlâda muharrer fiyatlar ile tahvil edilecektir.

Madde 3: Suret-i tesviye-i hazıra üzerine düyun-u umumiye-i Osmaniye'nin tenzil edilmiş miktarı:

Eveela bir istikrazın elyevm tedavülde bulunan tahvilatının birinci maddenin (b) işaretli fıkrasında gosterilen fiyatlara tenzil edilen bedelinden,

Saniyen nısıf tahvilat için tedavüle çıkarılan senedat-ı muvakkateye mukabil verilmiş tahvilat bedelinden (Birinci maddenin (d) işaretli fıkrası)

Salisen nısıf faiz ve ikramiyeler için tedavüle çıkarılan senedat-ı muvakkateye mukabil verilmiş tahvilat bedelinden (2.madde) mürekkep olacaktır,

İşbu nizamnamenin cüz veya mütemmimi olan melfuf cetvel-i düyun-u umumiyenin tenzil ve tesviyesine müteallik erkamın kaffesini havidir. Maamafih atîde beyan olunacak meclis-i idare vukui mehuz olan seviyyatı hükümet-i seniyye ile badel istişare tashiha memur olduğundan şayet hesabatta sehve ve nisyan vukubulmuş ise birinci maddede muharrer fiyatlar müstesna olmak üzere cetvel-i mezkurede muharrer erkam düyun-u umumiye-yi teşkil eden erkamın suret-i kat'iyede tayini maddesine ^{ibrazı} halel edemeyecektir.

Madde 4: Melfuf cetvelde zikr ve tadat olunan istikrazat tahvilatı ile "Ramazan" ünvanlı senedatın kâffesi kayd ve tescil edilecektir.

Kayd ve tescil muamelatı:

Londra'da ecnebi eshap tahvilatı meclisine, Amsterdam'da borsa meclisinin iradeolunacak bankaya,

Paris ve viyana ve Berlin'de hükümet-i seniyyenin bâlâda beyan olunan fi 23 Teşrinevvel sene 1880

tarıhlı tebligatına muvaffakat eden bankaların sendikasına,

Roma'da Roma Ticaret Odası'na,
Persaadette Bank-ı Osmani'ye tevdi edilecektir.

Kayd ve tescil muamelatının mesarifi kaydolan bil cümle tahvilat ve senedatın tenzil eylemiş resûlmalı üzerine hesap edilecek yüzde komisyon ahziyle tesviye edilecek ve bu komisyon duyun-u umumiye-nin tesviye-i tekasiti için eshap tahvilatı terkedilen varidatından meclis-i idare marifetiyle tediye olunacaktır. (15. madde). Tahvilat kayd ve tescil olundukça hamiline tenzil olunmuş resûlmalın bedeline muadil bir miktar senedat verilecektir. Kûsurat için hamillere faizli senedat-ı muvakkate i'ta olunacak ve bu faiz senedat-ı muvakkate-i mezkurenin senedat-ı kat'iyeye beyni tahvilinde tediye edilecektir.

Meclis-i idare tahvilatın kûsursuz erkam ile kayd ve tescilini tahsil için erkam tahvilatı mübayaa ve fûruht eylamak hakkına haiz olacaktır.

Her istikrazın tenzil eylamış resulmaliyle resûlmal itibarı beynindeki farka mukabil verilen miktar-ı senedat meclis tarafından toplattırılıp devletin nezareti tahdinde meclis sandıklarına konulacak ve bu tahvilat resûlmal akçesinden hissedar oldukça iptal edilecektir.

Istikrazat-ı muhtelifenin kur'ası çıkan tahvilatına mukabil i'ta olunan "Ramazan" ünvanlı senedata küllence bunların hakkındaki muamele birin-

ci maddenin (d) işaretli fıkrasında beyan olunmuştur.

Muamelesi nizamname-i mahsus ile tayin olunan Rumeli Demiryolları Tahvilatı (13. madde) müstesna olmak üzere hükümet-i seniye'nin tatil-i te-diyat ettiği müddet zarfında mukavelat-ı asliye mu-cibince kur'ası çıkan senedat, kur'ası çıkmamış tah-vilat ile siyyan tutulacak ve çıkan numaraları kur'a dolaplarına devrolunacaktır. vadesi hülûl eden kuponlarla mubadele olunan "Ramazan" ünvanlı senedat üçüncü maddede ve melfuf cetvelin 13. sütununda gös-terilen tenzile muadil fiyat ile ait oldukları is-tikrazlar senedatına tahvil olunacaktır. Tedavülde kalan kuponlar teslim olunacak ve bunlardan ibra edilmeyenlerin yerine meclis-i idare tarafından neşrolunacak nizamnameler mucibince ya başka kupon konulacak veyahut her noksan kupon için birinci maddenin (c) işaretli fıkrasında ve cetvelin 14. sü-tununda muayyen olan erkamdan nispî bir tenzil ic-ra olunacaktır.

Mukavelat-ı asliye-i icra yekinden kur'a keşidesi tatil olunmuştur.

Müstesna olarak 1872 istikrazı tahvilatı (hazine tahvilatı) birinci maddenin (d) işaretli fıkrasında ve merbut cetvelin 19. sütununda tayin o-lunan fiyat ile sadece zımbalanacaktır. mezkûr istik-razın mütedahil kuponlarına mukabil verilen (2. mad-de) "Ramazan" ünvanlı senedatın ikinci maddede ve merbut cetvelin 12. sütununda gösterilen tenzile mu-adil fiyat ile ikinci tertibin (12. madde) senedatı-na tahvil olunacaktır.

Madde 5: Tahvilatın muamele-i kaydiyesi 1885 senesi şubat rusumisinin birine kadar icra olunacak ve bu müddet munkaziye

ve bunlar için o tarihe kadar tedarik olunan meblağdaki fi 1 ve 13 Mart senel 1885 tarihinden itibaren altı aylık faiz ve resulmal elde bulunan akçe ye katılacaktır.

fi 1 ve 13 Şubat sene 1885 tarihinde sekre tahvilatın emr kayd ve tescili ancak usul ve kevaidi meşruhe mucibince meclis-i idare tarafından tanzim olunmuş nizamnameler erkamını icra vukubulacak ve kayd ve tescil müddetinden evvel tediyesi lazım gelen kuponlar murur-u zaman ile hükümden sakıt olacaktır.

"Ramazan" ünvanlı senedattan bugünden itibaren altı sene müddet zarfında kaydedilmemiş bulunanların kâffesi hükümden sakıt olacaktır.

vadeleri müüüü tarihinden itibaren altı sene zarfında bedel-i istîfa olunmamış bulunacak olan kuponlar kezlen iptal edilecektir.

Kur'ası isabet edup de otuz sene esnasında bedel-i istîfa olunmayan senedat murur-u zaman ile hükümden sakıt olarak kayıtları terkin edilecektir.

Kur'ası çıkan tahvilatın faizli işlemeyecektir.

Kur'ası isabet edup de bedeli tediye olunan tahvilat meclis-i idare marifetiyle iptal olacaktır.

Ankâm-ı mebsute 10. maddede beyan olunan tahvilat-ı mumtazenin kur'ası çıkan senedatıyla kuponları nakkında cari olacaktır.

Madde 6: Meclis-i idare tesviye-i düyuna müteallik bil cümle nizamnameleri tenzil ve alakadarane tebliğ edecek ve mezkûr nizamnameler senedat hamilleri için mecburi ol icra olacaktır.

Madde 7: Meclis-i idare üçüncü maddede tayin olunan deyni kamilen veya kısmen hükümet-i seniye ile bil ittifak tahvil etmek hakkına haiz olacaktır. Maamafih deyn-i mezkûrun tahvil-i muamelatı hususatı atiyeye yani:

İngiltere'de tahvil olunacak her istikraz bedelinin üç sülüne muadil ber ekseriyetin muvafakatine ve bu olmaz ise ecnebi eshap tahvilatı meclisinin tasdikiyle mezkûr hamillerden sadece bir ekseriyetin muvafakatine,

Fransa ve Almanya ve Avusturya'da hükümet-i seniyenin fi 23 Teşrinevvel sene 1880 tarihli tebligatını kabul etmiş olan bankalar sendikalarının muvafakatine ve ende'l icab eshap tahvilatının meclis-i umumi heyetinden içtima ile hasıl olacak ekseriyetin tasdikine, İtalya'da devleti müşaraleyha ticaret odalarının muvafakatine ve ende'l icab eshap tahvilatının meclis-i umumi heyetinde içtima ile hasıl olacak ekseriyetin tasdikine mütevakkıf olacaktır.

Madde 8: Hükümet-i seniye üçüncü maddede tayin olunan deynin tesviye tekasitleri için 1882 senesi Kanunisanı'yi rumisinin 1. ve ahırincının 13. gününden itibaren deyn-i mezkûrun kamilen tesviyesine değin atide muharrer varidatı işbu nizamnameyle suret-i mutlaka ve gayri mutagayyirede olarak terk buyurur.

Evvela, fi 10 ve fi 22 Teşrinisani sene 1879 tarihinde akdolunup işbi nizumnameye merbut mukavelename mucibince 1882 senesi Kanunisani rumusunin birinden itibaren münfesiñ bulunan mukavelenin mevzuu aleyhi olan inhisarlar ile rüsumat-ı varidatı.

1- Sigara ve enfiye ve çiğnemeye mahsus tütün ve ithal olunan tömbeki hariç eylemek ve duhan aşarı ve resm-i gümrüğü müstesna olmak üzere fi 10 ve 22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenameye melfuh işbu nizamnameye (2) numara ile merbut defterde zikr ve tadat olunan vilayet-i şahanade hasıl olan veya sarğ ve istihlak edilen duhan ve tuz inhisarları.

2- Veraka-i sahihe hasılatı ve defter-i mezkurede Mısır ve vilayet-i şahanenin müskiratından alınan miriye ve ruhsatiye resmi (müskirattan istifa olunan gümrük rüsumu müstesnadır.)

Ve defter-i mahsusada münderic tafsilat mucibince dersaadet ve bilad-ı salise şahi rüsumu.

Ve defter-i mahsusada münderic tafsilatı mucibince dersaadet-i mel hakkatiyle Edirne Bursa ve Samsun harir aşarı.

Saniyen, Samsun idaresine tabi tokat.

Edirne iskelisine tabi Kavalı, Yekice, Iskece ve Dedeagaç

Saruhan idaresine tabi Saruhan

Dersaadet idaresine tabi Şile'deki Yeki köy,

Izmit idaresine tabi Kartal, Kekbuze, Darıca harir aşarı,

Tekfur dağı idaresine tabi Banadus.

Gelibolu idaresine bağlı Gelibolu

Bursa idaresine tabi Sinkli, Mudanya, Gemlik, Kurşunlu, Armutlu, kapıdağ, Marmara, Paşalimanı, Erdek, Bandırma, Manyas gölü.

Seydi mahi rüsumu

Salisen, ticaret muahedenamelerinin yekinden tetkik halinde miktar rüsumun tadilinden gümrük varidatınca hasıl olacak fazla

Rabien, patent nizamnamesinin alel umum mevki-i icra-i vezinden temettü vergisinin şimdiki varidatına nispeten hasıl olacak fazla-i varidat.

Üçüncü ve dördüncü fıkralarda muharrer varidatın eshap tahvilatı tamin tediyesine küllence bu keyfiyet ahkamı mahsusa ile tayin olunacaktır.

Hamisen, Bulgaristan vergisi

Vergiyi mezkur Berlin muahedenamesini imza eden devletler sefaresi tarafından tayin olunacağından hükümet-i seniye buna mukabil fi 1, ve 13 Kanunusani sene 1882 tarihinden itibaren duhan varidatı aşarından tahsil olunmak üzere senevi 100.000 Osmanlı lirası ita buğuracaktır.

Vergiyi mezkûr tayin olunduğundan sekre Bab-ı âli bunun kamilen veya kısmen diger bir mahalle tahsisini lüzum görür ise bu vech ile serf ve istimal eyleyecegi meblağa müsavi duhan aşarından ve bu resim kifayet etmediği takdirde onun gibi sağlam bir varidatından tahsil olunmak üzere diger bir meblagı karşılık gösterecektir.

Sadisen, Kıbrıs ceziresi fazla-i varidatı.

Eğer Kıbrıs ceziresi fazla-i varidatı hükümet-i seniye'nin yedinde olmaz ise ona mukabil fi 1 ve 13 Kanunusani sene 1882 tarihinden itibaren senevi 130.000 Osmanlı lirasının tahsisine istimal edebilecektir.

İşbu meblağın kapatılmamış bulunacak kısmı için dahi Maliye hazine-i celiliyesi her altı ay meclise rüsumat emaneti üzerine çekilmiş poliçeler verecektir.

Sabien, elyevm 240.000 Osmanlı lirası olmak üzere tayin olunan Rumeli şark-ı vergisiyle 1880 senesi martı iptidasından itibaren tedavülde kalan meblağ ve nizamname-i dahilin 5. maddesine tevfi kanunlar ve Yerköy mezkûrce icrası kabul olan zemayim ve Rumeli şarkı gümrükleri hasılatı safiye-i seneviyesinin karşılığı olan 5.000 Osmanlı lirası.

Meblağ-ı mezkûre Bank-ı Osmani sandıklarına tevdi olunacağından meclis-i idare (15. madde) onları mezkûr banka marifetiyle ahz eyleyecektir.

Tekasit-i mukarerede teslimatca tehir vukubular ise hükümet-i seniye vilayet-i mezkûrenin taahhüdâtını icra ettirmek için tedabir lazıma ittihazine müsarîet eyleyecektir.

Saminen, tömbeki hasılatından elal bak Osmanlı lirası miktarı

Meclis-i idareye işbu meblağın tahsili temin için maliye nezaret celilesi her 6 ay meclis rüsumat emaneti üzerine çekilmiş poliçeler verecektir.

Tasien, Berlin muahedenamesi ahkâmı ve 24 Mayıs sene 1881 tarihinde dersaadete tanzim olunan mukavelenamenin 10. maddesi iktizarınca 3. maddede mesreh düyun-u umumiyeden Sırbistan ve Karadağ ve Bulgaristan ile Yunanistan'ın hisselerine isabet edüb devlet-i aliyeeye ait olan meblağ.

Madde 9: Madde-i sabıkanın 1.ve 2. ve 8. fıkralarında beyan olunan varidat ile 5 ve 6. fıkralarında münderic tütün faridat-ı öşriyesi elyevm mucit olan kanunlar ve nizamat mucibince ve 3 ve 4. fıkralarda muharrer varidat (patent ve gümrük fazla-i rüsumu) dahi ol babda tanzim olunacak nizamname ahkâmınca idare olunacaktır.

Maamafih kanunlar ve nizamat-ı mevcude dairesini tecavüz ve tebaa-i Osmaniye'ye tekâlif-i cedide tahmil etmeksizin madde-i sabıkanın 1. ve 2. fıkralarında muharrer inhisarlar veya rüsumun usulü idareyi hazineleince veya 5. veya 6. fıkralarında münderic tütün rüsum öşriyesi yine madde-i meşkûre ahkâmına tevfiikan deynin tesviye-i tekasiti-ne mahsus ise rüsum-u mezkûrece icra olunabilecek bil cümle tadilat ve islahatı kararlaştırmak meclis-i idarenin selahiyeti olacaktır.

Madde-i sabıkanın 3. ve 4. ve 8. fıkralarında beyan olunan varidat (gümrük patenti, ve tömbeki fazla-i varidatı) müstesna olmak üzere es-hap tahvilata terk olunan marre zikr rüsum ve inhisarların veyahut varidat-ı sairenin miktar rüsum veya usul idareleince icra olunacak sair bil cümle tadi-

lat ve islahat için hükümet-i seniye ile meclis bey-
ninde evvelce ittifak husulü lazım gelir. keza madde-i
sabıkanın 3., 4, ve 8. fıkralarında mesreh varidat
müstesna olmak üzere terk olunan varidata müteallik
tarife ve nizamat ancak hükümet-i seniye ile meclis
beyninde bil ittifak tadil olunabilir.

Hükümet-i seniye meclis tarafından bu bab-
ta kendisine arz olunacak teklifatın red veya kabulü
hususlarını nihayet 6 ay zarfında meclise bildirmeyi
taahhüt buyurur.

Hükümet-i seniye rüsum-u sittenin şimdiki
meclis tarafından damga rüsumuna dair ken isine arz-
lunan teklifat hakkındaki kararını müddet-i galile zar-
fında neşr ve ilan eyleyecektir. tütün ve tuz ve inhi-
sarlarına küllence hükümet-i seniye bunları reji tari-
kiyle işletilmesinden hasıl olabilecek temettü alakadar
beyninde tayin edilecek şerait mucabince hükümet-i seni-
ye ile eshap tahvilat ve işletici kumpanya beyninde
taksim olunacaktır.

Eğer hükümet-i seniye eshab-ı tahvilata
terkolunan aşarla, saydi mahi rüsumu ve müskirat rü-
sumunu lağvetmek isterse meclis-i idare azasının ekse-
riyet mutlakası muvafakatiyle ve rüsum-u mezkûreye mu-
adil diğer varidata karşılık gösterilmek şartıyla buna
selahiyeti olacaktır.

Lağv olunacak varidatın melhuz olan teza-
yid ve terkisi karşılığının tayini hususunda nazar-ı
itibara alınacaktır.

Şurası mukarrerdir ki karşılık gösterilecek varidatın idare ve istifası âtide beyan olunacağı vechle meclise tevdi edilecektir.

Madde 10: Sekizinci maddede beyan olunan varidatın hasılat safiyesi fi 1 ve 13 kanunusani sene 1882 rumusi iptidalarında deynin faiz ve resûlmalini tediye sarf ve tahsis edilecektir.

Mahaza hükümet-i seniye ile fi 10 ve 22 Eylül Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenameyi vez ve imza edenler beyninde tarihiyle münakıt melfuf mukavelename ahkâmını icra-i iradeye gayesi 8 milyon 170 bin Osmanlı lirası olmak üzere ihdas olunan % 5 faizli tahvilat-ı mümtazenin kâmilen imhasına değin temin tekasiti için bir imtiyaz olmak üzere hasılat-ı mezkûrenin rûsum-u sitte varidat kısmından her sene 500.000 Osmanlı lirası ifraz olunacaktır.

Tediyatın birincisi fi 1 ve 13 Eylül sene 1882 tarihinde vukubulacağından tarih-i mezkûrede tediye edilecek akçe 8 ilin taksiti olacaktır.

Resûlmal ile faizler kayd ve tescil olunan tahvilatın mecmu miktarı üzerine hesap edilecektir.

Rumeli demiryolları tahvilatına ait meballığın tediyesi 13. madde ahkâmına tevfikân icra olunacaktır.

. vadesi hülûl eden kuponlar ile kur'ası çıkan tahvilat dersaadet ve memalik-i ecnebiyede an asıl bu hizmetle mükellef bulunmuş olan bankalar sandıklarında tediye edilecektir. Meclis-i idare vadesi hülûl eden

kuponlar ile kur'ası çıkan senedatı tediye için tahsil olunan varidatın memalik-i ecnebiyeye iysal ve teslimini temin zımnında lazım gelen kâffeye tedabir-i ithaz eyleyecektir. Buna müteallik irsalat kemafis sabık düyun-u devlet-i aliyenin tediyei tekasitine memur olan banka-i Osmani marifetiyle icra edilecektir.

meclis salifü'z-zikr bankaları tahsis olunacak miktar komisyon hakkında onlar ile uyuşacaktır. Tahvilat-ı mümtaze tekasiti bank-ı Osmani tarafından tasfiye edilecek ve mezkûr banka kur'ası çıkan tahvilat ile kuponların bedeli üzerine % 1/2 komisyon alacaktır. Tekasit-i mezkûrenin tesviyesi için iktiza eden mebalığın memalik-i ecnebiyeye lüzum irsalinden hasıl olacak kambiyo farkı meclis-i idareye ait olacak ve fakat bu hal ilerde meclis ile banka beyninde akd olunacak mukavelata helal götürmeyecektir.

Meclis ledil hace yeki kuponlar bastırarak ve kabz olunan hasılatı faiz ve resûlmalin hulûl vadeleriyle sarf ve istimale lüzum görününceye değin muvakkate el bahe hakkı olacaktır. Bir de her 6 ayın faiz ve resûlmal miktarlarını bâlâda muharrer usul ve kavai de tevfikân mehl-i metlube zarfında ve eylül ve kanunusani rumusunun birinci günleri vadeleri hulûl edecek tekasit daima vakti vaktine tesviye edilecek surette tayin eyleyecektir. meclis faiz tekasiti için elde bulunan meblağdan küllüce 6 ay faiz tekasitlerinde faiz miktarınca muadele husulü için lüzum görülecek küsurat ifraz ve tevkâf edilecektir.

Madde 11: Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Yunanis-

tan'ın hisse-i musayyibeleri dahil olmadığı ve kur'ası çıkan tahvilata mahsus tenzil akçesi tenzil edildiği halde hamillere terkolunan varidatın hasılat safiyesinden beşte dördü her sene faiz taksitine tahsis olunacaktır.

Ancak onuncu maddeye tevfikân (cetvelin 21. sütunu) tenzil edilen resûlmal üzerine hesap olunmuş % 1 faiz tediyesine muktazi mebaliği evvel bi evveli varidat-ı mezkurenin hasılat-ı safiyesinden istifa kılınacaktır.

Faiz-i resûlmal mezkûrun % 4'ünü asla tecavvüz edemeyecektir. Şayet faiz tekasitinin tediyesi içinde bulunan miktar akçe tenzil olunmuş mar'ez zikr resûlmalin % 1 rubuna muadil bir meblağ ile ledi't taksim bir kûsur kalır ise bu kûsur âtideki 6 ayın faiz tekasitini tediye tahsil edilecektir.

Faizi elde bulunan varidat nispetinde olarak kâffe-i istikrazatın vadesi hulûl eden kuponları üzerine bilâ fark ve istisna tediye olunacaktır.

Madde 12: Eshab-ı tahvilata terkedilen vergilerin hasılat-ı safiyesinden bir humsi her sene resûlmal akçesine tahsis kılınacaktır. Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan ın hisse-i musayyibeleri buna dahil değilse de madde-i sabıkta beyan olunduğu vechle kur'ası çıkan tahvilata mahsus faiz bedeli humse zam ve ilave edilecektir.

Maamafih salifü'z zikr vergilerin hasılatı safiyesi onuncu maddeye tevfikân (melfuf cetvelin 21.

sütunu) tenzil olunan resülmal üzerine hesap edilmiş % 1'i tecavüz etmez ise resülmale muhassses hamsden ikmalî noksan olacaktır.

Varidat-ı mezkûre hasılatından ita kılınacak hakkı resülmal akçesi tenzil edilmiş resülmalin % 1'ine tecavüz edemeyecektir. (cetvelin 21. sütunu) Varidat-ı mehusenin hasılatı resülmal üzerine % 4 faiz ile % 1 resülmal akçesine yani cem'an % 5'i tecavüz ederse fazlası hazine-i celileye teslim kılınacaktır.

Eğer tesviye-i resülmal için elde bulunan akçeden kûsursuz bir miktar tahvilatın tediyesine müsaade etmeyecek surette kûsur kalırsa bu kûsur küllen 6 aylık resülmal akçesine katılmak üzere hıfzedilecektir. .

Salifü'z zikr varidat hasılatının humsesine kur'ası çıkan tahvilat küzeştesi zam ve ilave olunarak bu akçe ile resülmal tekasitinin emir tediyesinde istikrazat ber vech-i âti cem ve tertip olunmuştur.

Tertip 1	1858	1862			istikrazı
Tertip 2	1860	1863	1864	1872	"
Tertip 3	1865	1869	1873		"
Tertip 4	Düyun-u umumiye ile kumeli demiryolları ikramiyeli tahvilatı				

Varidat-ı mezkûreden tenzil olunmuş salifü'z zikr resülmalin % 1 küzeştesi tediye oldu-

ğundan sonra fazlası resûlmalin % 1 rubuna kadar, birinci tertip istikrazatın resûlmaline ve ondan sonra sırasıyla ikinci, üçüncü, dördüncü tertip istikrazların resûlmal akçelerine tediye tahsis kılınacaktır. Eğer resûlmal akçesi için senevî elde bulunacak meblağ tenzil olunmuş resûlmalin % 1 rubine tecavüz ederse bu fazla resûlmalin % 1/2'sine kadar ikinci tertip istikrazın tesviye-i resûlmaline tahsis kılınacaktır. Meger ki şibu ikinci tertip istikrazat zaten bâlâda muharrer birinci rub-i olmuş ola. Bu halde % 1 rubden yarım kadar resûlmali tecavüz eden meblağ üçüncü tertip istikrazata geçecektir. Meger ki bu üçüncü tertipteki zaten birinci rub-i olmuş ola, Bu takdirde % 1 rubden yarım kadar olan meblağ dördüncü tertip istikrazata geçecektir.

Eğer resûlmal için elde bulunan meblağ tenzil olunmuş resûlmal % 1/2'sine tecavüz ederse bu fazla resûlmalin % 3 rubine kadar üçüncü tertip istikrazatın tesviye-i resûlmaline tahsis kılınacaktır. Meger ki şu üçüncü tertip zaten % 1 rub miktarında resûlmal akçesi almış ola. Bu halde şu üçüncü rub dördüncü tertibe geçecektir. Meger ki dördüncü tertip zaten bir rub-i olmuş ola, Şu takdirde resûlmalin % 1/2'den üç ruba kadar tecavüz eden meblağ üçüncü ve dördüncü tertip istikrazat beyinlerinde mütasaviya teksim edilecektir.

Eğer resûlmal için elde bulunan meblağ tenzil olunmuş resûlmalin % 3 rubini tecavüz ederse fazlası dördüncü tertip istikrazata geçecektir. Meger ki

bu tertip zaten % 1 rub-i miktarında resûlmal akçesi olmuş ola. Bu halde üç rub-i tecavüz eden meblağ henüz imha olunmayan istikraz tertibatı beyinlerinde mütesaviya taksim kılınacaktır. İlen 3. tertip istikrazatın kâmelânen imhasından sonra resûlmal için elde bulunan akçe dördüncü tertip istikrazata sarfedilecektir.

Varidat-ı mezkûre-i hasılat-ı safiyesinin humsinden başka Sırbistan ve Karadağ ve Bulgaristan ve Yunanistan tarafından üçüncü bentte muharrer deynin tasviye-i tekasiti için ita olunacak mebalığ-deki resûlmal tekasitine tahsis kılınacaktır.

Bu meblağın gerek faizi ve gerek resûlmalı bil cümle istikrazatın tasviye-i resûlmaline ancak tahvilatın kayıt ve tescilinden hasıl olacak miktar nispetinde olarak tahsis edilecektir. Ve eğer tahvil-i deyn maddesi ilerde icra kılınacak olursa o halde senedatın kâffesi siyyan tutulmak üzere bu mebalığ tahvil kılınan deynin bir miktarını la-celilil mübayaa sarf ve istimal kılınacaktır. Kur'ası çıkan tahvilatın faiz bedeli resûlmal akçesine tezyid edecektir.

Tasviye-i resûlmal maddesi idare meclisi tarafından verilecek karara göre daima her 6 ayda ya tahvilat iştirası veyahut kur'a keşidesi ile icra kılınacaktır.

Kur'ası isabet edecek tahvilatın bedelati fi 1 ve 13 Eylül 1882 tarihinde bedat etmek üzere 6 ay müddetin hulûlünden itibaren tedfiye olunacaktır.

Senedatın tesviye-i resûlmali maddesi ister tahvilat-ı iştirası, ister kur'a keşidesiyle icra olunsun her halde atide muharrer erkamı yani:

- (a) % 1 faiz veriliyorsa resûlmalin % 66.66'sı,
- (b) % 1'den yukarı ve 3'den aşağı faiz veriliyorsa resûlmalin % 75'i,
- (c) % 3'e kadar ve daha ziyade veriliyorsa resûlmalin % 100 miktarlarına tecavüz edemeyecek fiyatlarla vukubulacaktır.

Madde 13: Eshab-ı tahvilata terkedilen varidat ile hasılat-ı saireden gerek faiz ve gerek resûlmai akçesi olsun Rumeli demiryollarının ikramiyeli istikrazına ait olan meblağ ber- vech-i ati ıstimal kılınacaktır.

(a) 1881 senesi nihayetine kadar kur'aları çıkıp da bedelatı tediye kılınmamış olan salifü'z zıkr demiryolları tahvilatı hamillerine kısmen bir mükâfat tediyesini lacel ol tamim evvel be evvel salifü'z zıkr mebalığden % 25 ifraz kılınacaktır. Bu % 25'ler kur'a-nın heyne keşidesinde tahvilata isabet eden miktarın % 20'si ikmal olununcaya kadar tahvilat-ı mezkûrenin bedeli nisbetinde tediyesine sarf ve ıstimal kılınacaktır.

Tediyat mukassite tahvilatın birazı üzerine icra kılınacak ve bu tediyaı mübeyyen olmak üzere tahvilat üzerine bir damga basılacaktır.

% 20'yi ikmal için son taksit tediye olunduk da tahvilat geri alınacaktır.

(b) Kur'ası çıkmamış tahvilatın kur'asının keşidesi ve ikramiyelerin tediyesi hususlarına mukaddeman istikraz-ı mezkûr için ittihaz kılınan usule tamamiyle muvafık surette ve bu istikraza aiti mebalığın müsait olduğu mertebe devam edilecektir.

Kur'ası çıkan tahvilatın bedelatı bir ay zarfında tediye kılınacaktır.

(c) Bu istikraz güzıştesinin tediyesi tatil edilmiştir. İkramiyelerin tamamı tediyesi için lüzum görülen mebalıgda fazla zuhur etmedikçe faizin biterar tesviyesine mübaşiret olunmayacaktır.

Bu takdirde güzışteler kur'ası çıkan tahvilat bedelatı ile beraber tediye kılınacaktır.

Salıfz-zikr fazla-i kur'ası çıkmayan tahvilat kuponlarının tediyesini sarf ve istimal kılınacak ve bundan birşey artar ise enden ikramiyeleriyle kur'aya dahil olacak , tahvilatın adedi onunla tezyid edilecektir.

(d) Eshab-ı tahvilat ile vukubulan suret-i tesviyenin 1982 senesi Kanunusani-i rumisinin birinci gününden itibaren destûr'ül amel tutulacağı cihetle (b) işaretili fıkra mucubince bu suret-i tesviyenin kur'alara müteallik ciheti sene-i mezkûreden bed'e ile merilicra olacaktır.

(e) Meclis-i idare bir sene zarfında kur'ası çıkan tahvilat bedelatının müddet-i tediyelerine ve bunlara tahsis kılınacak meblağın miktarını kaâde-i mezkûreye tevfikân tayin eyleyecektir.

(f) İşbu nizamnamenin ahkâm-ı umumiyesi bâ - lâda muharrer fıkralar ile tedil eylemiş bulunmadıkça işbu istikraz içindeki destûr'ül amel tutulacaktır.

Madde 14: Fi 10 ve 22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenamenin muke-i icraya konulduğu iki sene müddet zarfında, yani 1882 senesi Kanunisani-i rumûsinin birine değin zuhur eden fazlalar işbu suret-i tesviye-ye iştirak eylemiş olan komite ve vekiller canibinden fi teşrinevvel sene 1875 tarihli irade-i seniye'nin şerefsudurundan bir ve eshap tahvilatı menfaatine olarak vukubulan mesariften tediyesine tahsis kılınacaktır. Idare meclisi istirdadi talep olunacak mesarifin eshab-ı tahvilatça faydalı ve lazım olup olmadığını karar verecektir.

Marre zikr fazlalardan elde kalacak mebalîğ meclis-i idare tarafından ilk 4 "6 aylık" faiz ve resûlmal tekasitini derece-i mütesaviyede bulundurmak ve bazı mesarif-i fevkaladeyi kapatmak için istimal olunacaktır.

Madde 15: Senedat hamillerine vekâlet ve menafelerini muhağaza için bir meclis-i idare teşkil olunmuştur. Meclisin merkezi dersaadette olacaktır.

meclis ber vech-i ati intihap olunmuş azadan mürekkep olacaktır. Şöyleki: İngiliz eshap tahvilatı tarafından tevkil olunduğu halde Flemenklü senedat hamillerine deki vekâlet edecek bir aza.

Mumaileyh Londar'da "Ecnebi Eshop Tahvilatı Meclisi" ve olmadığı takdirde İngiltere Ban-

kası müdürü tarafından, yine olmadığı surette İngiliz ve Rlemenklü senedat hamillerinin Londara'da akd edilecekleri (miting) meclis-i' umumiyesinin kararıyla intihap ve tayin olunacaktır.

Fransız eshap tahvilatına vekâlet edecek bir aza,

Alman eshap tahvilatına vekâlet edecek bir aza,

Avusturya eshap tahvilatına vekâlet edecek bir aza.

Mumaileyhim hükümet-i seniye'nin fi 23 ve Reşrinievvel sene 1880 tarihli tebligatına muvafakat etmiş olan Paris ve Berlin ve viyana bankalarının senedatları tarafından intihap olunacak velid-i ol iktiza emir intihapları Fransız ve Alman ve Avusturyalı eshab-ı tahvilatın mezkûr üç payitaht herbirinde akdedilecekleri meclis-i umumi canibinden kabul ve tasvip edilecektir.

İtalyalı eshap-ı tahvilata vekâlet edecek bir aza.

Mumaileyh İtalya Ticaret Odaları'nın sen-dikası heyetinde teşkil etmiş Roma Ticaret Odası tarafından intihap olacak ve e'nde'l icab intihabı İtalyalı eshab-ı tahvilatın Roma'da akd edilecekleri bir meclis-i umumi tarafından tasvip edilecektir.

Osmanlı eshap tahvilatı tarafından müvekkil bir aza.

Mumaileyh Osmanlı eshap tahvilatının şehir emini tarafından vukubulacak celp ve davet üzerine dersaadette tecemmü edecek olan meclis umumisi canibinden intihap ve tayin olunacaktır.

Melfuh mukavelenamede beyan olunan tahvilatın hamillerine vekâlet edecek bir azar mumaileyh Bank-ı Osmani tarafından ve olmadığı takdirde tahvilat-ı mezkûre hamillerinin Dersaadette akdedilecekleri meclis-i umumiyenin kararıyla intihap kılınacaktır.

Aza-i mumaileyh mecliste yalnız tahvilat-ı mezkûrenın tamamen imhasına kadar hazır bulunacaktır.

Mecliste münhal bulunacak azalığa aynı muamelata tevfikân digeri tayin edilecektir.

İngiliz ve Flemenklü ve Fransız ve Alman ve Avusturyalı ve İtalyalı eshab-ı tahvilata vekâlet edecek azanın intihap ve tayinleri maddesi Londra, Paris ve Berlin ve Roma'da mukim süfere-i saltanat-ı seniyye ve Osmanlı aza ile melfuf mukavelenamede beyan olunan tahvilat hamillerine vekâlet edecek azanın intihap ve tayinleri dahi devlet-i ali Maliye Nazırı'na tebliğ olunacaktır.

Devlet-i ali'ye hizmetinde müstahdem iken meclis-i mezkûre aza intihap ve tayin olunan kimse ecnebi veya Osmanlı olsun vekâleti müddetince memuriyetlerinden istifaya mecbur olacaktır. İngiltere ve Almanya ve Avusturya ve Fransa ve İtalya'da

aza-i meclis-i intihap ve tayine memur olan heyetler bu aralık memalik-i Osmaniye'de diplomasi veya konsolosluk memuriyetinde müstahdem veyahut bir vazife-i askeriye ile mükellef bulunan zevattan birene meclis-i mezkûr azalığına intihap edecek olurlarsa bu aza kezlen memuriyetinden istifadecek ve maaşça memalik-i ecnebiden küllen meclis azasıyla siyyan tutulacaktır.

Aza-i meclis 5 sene için intihap olunacakları ve yeni meclisin tecessüdüne kadar hazır bulunarak hitam-ı memuriyetlerinde tekrar intihap edilebileceklerdir.

Meclis azasından biri vezaifinde kusur edecek olursa kendisine tayin edilen heyet tarafından ve fakat icabına göre meclisin tekalif veya tensibiyile azli kararlaştırılacaktır. Aza-i meclisin maaşları her vech-i ati tayin olunmuştur. Şöyleki:

Ecnebi eshab-ı tahvilatın memalik-i ecnebiden gelen vekillerine ikişer bin ve Osmanlı eshab-ı tahvilatının memalik-i devlet-i âli'de mukim bulunanlar miyanından intihap edilecek olan vekillerine 1200 ve devlet-i âli komiserine (18. madde) 1200 İngiliz lirası maaş ita olunacaktır.

Melfuf mukavelenamede beyan olunan tahvilat hamillerine vekâlet edecek azaya maaş tahsis olunmayup fakat isbat-ı vücud pusulaları namıyla senevi muayyen olarak 500 İngiliz lirası verilecektir.

Maaşat-ı mezkûre meclis-i idare azasından herbirinin versaadet'e rûsulu tarihinden itibaren işlemeye başlayacaktır.

İlk meclis-i azasının intihap ve tayinine ve ahval-i meşruhe mucibince iştirak edebilecek olan meclis-i umumiye her memlekette elyevmü o memleketin eshap tahvilatına vekâlet eden zat vasıtasıyla cem' ve davet edilecektir.

Mecliste münhal kalan azalığa diğerinin tayini iktiza edeceği vakit eshab-ı tahvilat meclis-i idare tarafından cem' olunacaktır.

Her iki sûrette meclis-i mezkûre kendilerini davet eden heyet tarafından tayin olunacak suver ve usule tevfikân ıçitma edecek ve kararları deki sebep tecemmuları olan maddeye münhasır kalacaktır.

İngiltere ve Fransa'da bulunan tahvilat-ı Osmaniye'nin adet ve kesvetine nazaran meclisin riyaset seneviyesi 5 sene müddet zarfında ve meclisin ilk intihabıyla tayin olunacak tertip üzere bil münavibe İngiliz ve Fransız vekillerine ihale edilecektir.

Şayet bu hal ilen 5 sene mururundan sonra esasen tebdil edecek olursa meclis reisini kendisi intihap edecektir.

Reisin gıyubeti veya muvakkaten mani ve mazereti vukubunda bu gıyubet ve mazeretin devamı müddetince emr-i riyaset-i meclisin en kıdemli aza-

si tarafından icra olunacaktır.

Aza-i mecliste her bir reye haiz olacaktır.

Kararlar ekseriyet-i aza ile ita olunacak ve tesaviye aza zuhurunda reisin reyi merce tutulacaktır.

Meclisin ilk içtimai azasının tayinini müteakip vukubulacaktır.

İşbu nizamnamenin neşri ve ilanından 2 ay sonra meclisin ahar ay memuriyet-i mübaşeret ve mesalih-i temşiyet edebilmesi için alel usul intihap ve tayin olunmuş 3 azanın hazır bulunması kâfi olacaktır.

Meclis mükemmel bulunacağı vakit umur ve mesalihin muntazaman temşiti için laekal 3 azanın huzuru iktiza edecektir.

Aza-i meclisten bazısının infisaline veya eshab-ı saireye mebni azalığın münhal kalacağı müddet zarfında meclis iktidar ve selahiyet-i asliyesine tevfiikan her bir kararı ittihaz eylemek hakkını muhafaza edecektir.

Meclisin memuriyeti ancak işbu nizamnamenin şamil olduğu istikrazatın tamamen imhasında hitam bulacaktır.

Madde 16: Meclis-i idare 8. maddenin 5 ve 6. fıkralarında beyan olunan ahvalde duhan-ı varidat-ı öşriyesi dahi dahil olmak üzere madde-i mezkûrede "evvela", "saniyen", "hamsen", "sadisen", "sabian", "tasian", işaretli fıkralarda tadat olunan varidat ve sair hasıla-

tı kendi memurları vasıtasıyla ve hamillerin hesabına olarak doğrudan doğruya idare ahz ve istifa edecektir. Şu kadar ki duhan-ı varidat-ı öşriyesi için devlete hesap veremeğe ve Bulgaristan vergisine mukabil tahsi olunacak 100.000 ve ilerde Kıbrıs fazla-i varidatına karşılık gösterilecek 130.000 Osmanlı lirasını badel ifraz fazla zuhur ederse o fazlayı hazineye teslim eylemeğe mecbur olacak ve 8. maddenin "saminen" işaretli fıkrası mucibince tömbeki rüsumu hasılatından tahsis edilen 50,000 Osmanlı lirası ile madde-i mezkûrenin "salisen" ve "rabian" işaretli fıkralarında beyan olunan varidatı dahi istifa eyleyecektir.

Rüsum-u sitte bedelatı fi 1 Mart ve sene 1296 tarihinde neşrolunan ve devlet sandıkları için destur ul amel meskukat nizamnamesi mucibince nakden istifa olunacaktır.

Meclis-i idare terk ve tahsis olunan varidat ve sair hasılatı nakte tahvil ile asman-ı hasılasından idare ve tahsilat mesarifi badet-tenzil bakisini melfuf mukavelenamede beyan olunan tahvilatla 3. maddede gösterilen deynin tasviye-i resulmal ve faizini tamamen ve kabul olunan suret-i taksimini tevfikân tahsis edecektir.

Meclis terkolunan varidattan herhangi birini olursa olsun şahsi salislere ilzan veya icar edebilecektir. ve fakat bu halde kendisi hükümet-i seniye karşı bizzat mesul kalacaktır.

meclis bir idare-i müdür-i umumisi tayin

edecektir. Müdür mumaileyh meclisin hüküm ve nüfuzu tahtında olarak umur ve mesalihi idare ve kararların icrası için şahs-ı salislere karşı meclise vekâlet ve ledil hace umur-u adliyyeye müteâllik bil cümle muamelatı icra edecek ve fakat varidat-ı mahsusa idaresi namına gerek müddeyi ve gerek müddeyi aleyh muhakim veya işin ağıt olduğu sair-i devair huzuruna çıkmak için iktiza eden mezunıyeti istihsal eyleyecektir.

Meclis-i varidat-ı mahsusa idaresinin memuruni sairesini kendisi azl ve nasp edecektir. Bu memurlar umuru memurelerini ifade-i memurini saltanat-ı seniye ile siyyan tutulacak ve hükümet-i seniye memuruni mumaileyhim terfi-i rütbe ve memuriyetlerine dair meclisin vukubulacak her bir inha ve tesviyesini hüsn-ü telakki edecektir.

meclisin idaresiyle memurları ve bir kuvve-i tekâlif ve rüsum hususlarında devair ve memurân-i devletle siyyan tutulacaktır.

Meclis-i idare hizmetine girecek olan devletler memurlarına gelince bunların hal ve mevkileri bir nizamname-i mahsus ile karalaştırılacaktır.

Mezkûr nizamname ahkâmı elyevmü rüsum-u sâtte idaresi hizmetinde bulunan memurunu devlet haklarında dahi cari olacaktır. meclisin idareyi meskure memurlarının kâffesini azl ve nasp etmekte olan ve idare-i hazıra tarafından bilfiil icra eylemekte bulunan selahiyetine işbu nizamname ile hal götürülemeyeceği muharrerdir.

Ri 10 ve 22 Teşrinisanı sene 1879 tarihli mukavelenamenin 13. maddesinde beyan olunan tazminat ile mesarif fevkalade-i saire meclise ait olacaklardır. Hükümet-i seniye meclise icra-i umur idaresinde kavaneyn-i umumiye-i mevcude ile kabil-i te'lif olacak kâffe-i muavenatı umumiyyeyi ita ile beraber kaçak vukuunu men için mütecasiri hakkında mücazat-i kanuniye icrasını taahhüt eder.

Rumeli-i şarkî vergisinin tediyesinde te'hir vukubulur ise meclis bab-ı âli'ye müracaatla tedavülde kalan mebaliğin tahsili zımında tedabir-i lazıme ittihazını talep edebilecektir.

Hükümet-i seniye-i meclisin merkez idaresiyle eyaletteki şubelerinin emniyetince la-budd olan himaye-i askeriyyeyi meclis-i idareye ita eyleyecektir.

Hükümet-i seniye rüsum-u sitte idare-i haziresine metcanen tahsis etmiş olduğu daireleri bade ma dahi meclise terkeyleyecektir. Meclisin idare-i muamelatına muktezi pul ve varaka-i sahihe devlet tarafından nezaret ve mesarifi kendisine ait olmak üzere tedarik ve ita edilecektir.

Devlet tarafından hudamatı muhtelifce icra olunacak zabıta ve teftiş memur olan memureyn devletten başka meclis-i hileleri haber vermek için kendi tarafından memureyn-i muavene ve hafiye-i müfettişleri tayin edilebilecektir. ve bu hilelerin mütecasirleri kavaneyne tevfikân te'dî olunmak lazım gelecektir.

İdarenin hafiye-i memurları hükümet-i seniye'nin hafiye-i memurları gibi hilaf-ı harekette bulunanlar tarafından tediye olunacak ceza-i nakdi ile iki kat resmin mutad olan kısmını alacaklardır. Meclis müzakeratına ve mesalihin temşiyetine müteallik nizamâtı bizzat kendisi kararlaştıracaktır.

Meclis-i salifü'z zikr mukavelenameyi imza eden dayinlerin 10. maddede beyan olunan metlublarını ifa için melfuf-u mukavelename mucibince ihraç olunacak senedatı imzalayacaktır.

Madde 17: Meclis-i idare bir bütçe tanzimine ve bunu her senevi maliye iptidasından 2 ay evvel Maliye Nezareti'ne takdime mecbur olacak ve meclisin varidat ve mesarifat ve lasima melfuf mukavelenamede musarrah tahvilat ile 3. maddede tayin edilen deynin tesviye-i tekasitine o sene zarfında tahsis edilebilecek. Mebaliğ hakkındaki tahminatı mezkûr bütçede gösterilecektir.

İşbu bütçe nizamâtı mevcudiye muvafık olmak lazım gelecek ve iki ay zarfında canib-i hükümet-i seniye'de kabul ve tasdik buyrularak devletin muvazene-i umumiyesi cetveline geçirilecektir.

Varidat-ı mahsusa idaresine müteallik olan bütçenin musaddak bir hülasası Maliye Nezareti tarafından meclise ita olunacaktır.

Meclis varidat ve hasılat-ı mebhusece vukubulan bil cümle tahsilat-ı umumiye ile bir ay zarfında icra olunan tediye mübeyyin ve alacağı

malumata ve kavait ve adat-ı cariyeye muvafık olmak üzere her ay Maliye Nezareti'ne bir defter itasına mecbur olacağı gibi , her sene hitamında dahi muhasebe-i umumiye-i kat'iyesini nezaret muşarül ileyheye takdim eyleyecektir.

Meclis 3. maddede beyan olunan deynin tasviye-i tekasitine mahsuben Avrupa'ya vukubulan irsalat ile hamillere edilen tediyatı mübeyyin ıktıza eden defteri her 6 ayda bir Maliye Nezareti'ne ita edecek ve muameleyi kaydıyenin vukubulacağı payitahtların kâffesinde her ay ondan evvelki ay zarfında vukubulan hasılat ve tediyatı mübeyyin ber icmal defteri neşr ettirecektir.

Bu defter evvela hamillere terkolan rüsum-u sitte ile varidatı sairenin herbirinden

Saniyen, idare-i mesarif-i umumiyesi için edilen tediyatın mecmuine

Salisen, melfur mukavelenamede beyan olunan tahvilat mahsuben verilen meblağ

Rabian, üçüncü maddede beyan olunan deynin tesviye-i tekasiti için Avrupa'ya irsal olunan mebalığı

Hamsen, Dersaadet ve eyalette sandığın bir ay nihayetindeki mevcudunu mübeyyin olacaktır.

Cetvel şehri ait olduğu ayın hitamından nihayet bir ay sonra ilan olunacaktır.

Meclis hamillerce malumat olmak üzere her sene idaresinin suret-i ceryanını mübeyyin ber mazbata neşr ve ilan edecektir.

Madde 18: Varidat-ı mahsusa idaresi hükümet-i seniye'nin tertişine tabi olacaktır.

Hükümet-i seniye'nin işbu emri tertiş kendi tarafından intihap ve irade-i mezkûre nezdinde tayin olunacak bir komiser ve müfettişler vasıtasıyla icra eyleyecektir.

Devlet-i ali'ye komiseri meclisin her içtimaina davet olunacak ve mecliste istişare तरीkiyle hazır bulunacaktır.

Canib-i hükümet-i seniye'den meclise ve meclis tarafından hükümet-i seniye'ye vukubulacak bil cümle tebligat komiser marifetiyle icra olunacaktır.

Her müfettişin daire-i vazifesi hükümet-i seniye tarafından tayin edilecektir.

Komiser ile her müfettişin Dersaadet'te meclis tarafından bir memur ve eyalette şube müdürleri hazır oldukları halde meclis ile memurlarının idaresine kesb-i malûmata ve defatir ile ona müteallik evrak-ı saireyi tetkike ve sandıkları muayeneye hasb-ül-vazife hakkı olacak ise de, bunlar emr-i idareye asla müdahale edemeyeceklerdir.

Dersaadet'te meclis ve eyalette meclis

memurları (bunlar diriğ-i muavenat edemeyecek olan şube müdürleri hazır oldukları halde) komiser ve müfettişlere umur-u teftişiyenin icrasınca iktiza eden bil cümle malumat ve izahatı itaya mecbur olacaklardır,

Müfettişler n maaş ve harcırahlarıyla ale'l umu'm devlet tarafından hizmeti muhtelifce icra olunacak zabıta ve nezaretten mümbais tekâlif-i hükümet-i seniyeye ait olacak ve komiser maaşı meclis tarafından tesviye edilecektir.

Madde 19: İşbu nizamnameme ahkâmının suret-i tefsir ve icrasına müteallik hükümet-i seniye ile meclis beyninde zuhur edecek her nevi ihtilafı tarafeynden mensup 4 hakemin kararına havale olunacak ve bunlar dahi andel icab tesavi-i ârâyı def için diğer bir hakem intihap edeceklerdir. Hakem 'kararı kat'i ve nakabil-i istinaf olacaktır.

Madde 20: Hükümet-i seniye mukavele-i hazıreyi fesh veya tatil edecek olursa hamiller yedlerindeki sene-dat işbu nizamname ahkâmına tevfiikan imha edilmiş bulunmadıkça istikraz-ı mukavelat-ı asliyesi ile tayin olunmuş olan haklarını bittekrar kâmilan ihraz edeceklerdir. İstikraz-ı mukavelat-ı asliyesi ile hamillere verilen teminat bu teminatın bamukavele ait oldukları istikrazatın işbu nizamname ahkâmına tevfiikan bûsbütün imhasına değin hukuk-u mezûrenin muhafazası için mahsûs kalacaktır.

Madde 21: Hükümet-i seniye fi 1 ve 13 kanunusani sene

1882 tarihinde ifa-yı vazifeye mübaşiret edecek olan varidat-ı mahsusa idaresine müteallik cihet-i müstesna olmak üzere ilanı tarihinden itibaren mer'il icra olacak olan işbu nizamnameyi bila tehir Dersaadet'te mukim düvel-i ecnebiye seferasına tebliğ edecektir.

Meclis-i idare azası 1882 senesi Kanunusani-i rumisinin birinci günü Dersaadet'te toplanamadıkları halde rüsum-u sitte idare-i hazıresi varidat-ı mahsusa idaresini suret-i ceryanına fasıla verilmemek için tarih-i mezkûreden sonra ve meclis-i idare ifayı umura hazır oluncaya değin rüsum-u mezkureyi meclis namına idare etmekte devam edilecektir.

1	2	3	4
	Resûlmal itibari bakiyesi		
İstikrazat	Kurası çıkıp henüz tediye olunmamış ve henüz kurası çıkmamış resûlmal. adet sterlin	Kurası çıkan tahvilat mukabilinde verilen tahvilat-u muvakkate. adet sterlin.	Yekûn adet sterlin
1858	3.653.000 31.750 —	— —	3.653.000 31.750
1860	1.644.300	9.730	1.654.030
1863-1864	4.915.900	83.750	4.999.650
1865	4.034.500	64.000	4.098.500
1869	20.650.000	—	20.650.000
1872	4.820.200	—	4.820.200
1873	27.196.740	—	27.196.740
Esham-ı umumiye	87.197.360	—	87.197.360
Şimendifer tahvilatı	31.506.400	5.600	31.508.300
	190.753.650	244.330	190.997.980

5	6	7	8	9
Tenzil Fiyatı	Tenzil olunan resülmal adet sterlin	Müterakim faizler adet sterlin	Tenzil olu- nan resülma- le flave olu- nan mebalığın yüzdesi. %	Tenzil olunan faizi. adet sterlin
85	5.050	1.334.279	10	310.505
85	26.987	11.113	10	2.698
57.375	948.999	620.406	10	94.900
67	3.399.762	1.876.125	10	339.976
69,62216	3.612.520	1.946.999	10	361.252
63,775	2.654.803	1.537.897	10	265.480
57,72,5	11.713.712	7.743.750	10	1.171.371
98,50	4.747.897	1.759.316	10	1.171.371
50,23,25	13.662.282	10.198.777	10	1.366.228
45,84	39.972.169	67.040.679	10	3.997.127
41,00545	12.919.997	6.734.950	10	1.292.000
	96.763.278	61.803.905		9.276.327

10	11	12	13	14	15	16
	Tahvilat-ı muvakkatenin miktar itibarisi. adet sterlin	Fiyatı	Tahvilatı muvakkatenin tenzil olunan miktarı	Şuhur	Kuponların miktarı itibarisi adet sterlin	Kuponların tenzil olunan miktarı. adet sterlin.
3	55.747	23,26 0	12.972 0	70	1.278.550	297.533
3	24.956	15,29	3.817	72	595.450	91.083
3	76.251	18,12	13.817	72	1.799.874	326.159
3	79.049	18,553	14.666	72	1.867.950	346.586
3	62.437	17,26	10.778	72	1.475.460	254.702
0	-	0	0	75	7.743.750	1.171.371
3	170.865	17,20	29.400	71 18 eyyam	2.588.447	445.390
0	-	0	0	75	10.198.777	1.366.228
3	1.026.400	14,78	151.723	71 18 eyyam	26.013.879	3.845.404
2	23.200	19,18	4.450	75	6.716.750	1.287.550
	1.518.905		241.623		60.285.000	9.434.704

17	18	19	20	21
6. ve 16. sütunların miktar yekünü, adet sterlin	17. sütunun 4. sütuna nispetle fiyatı	17. sütunun tayin olunan fiyatı Beheri yüzü	19. sütundaki fiyata göre 4. sütundaki miktarın bedeli, adet sterlin	13 ve 20. sütunların yekunu, adet sterlin
3.402.583 29.685	93,147,420,483	93,15	3.432.344	3.445.312
1.040.082	62,881,688,965	62.90	1.040.384	1.044.201
3.725.921	74,523,636,654.	74.50	3.724.739	3.738.552
3.959,106	76,301,729,703	76.30	3.959.016	3.973.682
2.909.505	70,989,507,356	71	2.909.935	2.920.713
12.885.083	62, 397,496,367	62,40	12.885.600	12.885.600
5.193.287	107,740,073,026	107,70	5.193.765	5.223.165
15.028.510	55,258,497,893	55,20	15.026.198	15.026.198
43.816.673	50.249.999.541	50,20	43.816.673	43.968.396
14.207.047	40,091,871,906	45,09	14,206.957	14.211.407
1106.197.982			106.195.611	106.437.234

KAYNAKÇA

1. AKARLI, Engin Deniz: "1872-1916 Bütçeleri Işığında Osmanlı maliyesinin Sıkıntıları", İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, Özel sayı I, İstanbul, 1982.
2. AVCIOĞLU, Doğan: Türkiye'nin Düzeni, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1969.
3. BLAISDELL, Donald: Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa'nın Mali Denetimi- Düyun-u Umumiye, İstanbul, Doğu-Batı yayınları, 1979.
4. DU VELAY, Alfred: Türkiye Maliye Tarihi, Der: Maliye Tetkik Kurulu, Ankara, 1979.
5. FİŞEK, Kurthan: "Osmanlı Dış Borçları Üstüne Düşünceler", Ank. Ü. SBF Dergisi, Ankara, 1967.
6. GÜRAN, Tevfik: "Tanzimat Döneminde tarım politikası", Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920), Hacettepe U. yay. Ankara, 1980.
7. KARAMURSAL, Ziya: Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1940.
8. KEYDER, Çağlar: "Ottoman Economy and Finances (1881-1914)", Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920), Hacettepe Ü. yay. Ankara, 1980.
9. KÖMÜRCAN, Kırkor: Türkiye İmparatorluk Devri Dış Borçlar Tarihçesi, İstanbul, 1948.
10. MORAWITZ, Charles: Türkiye Maliyesi, Der: Maliye Tetkik Kurulu, Ankara, 1979.
11. PAMUK, Şevket: Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi (1820-1914), Ankara, Yurt Yayınevi, 1984.

12. PARVUS: Türkiye'nin Mali Tutsaklığı, Çev: Muammer Sencer, İstanbul, May Yayınları, 1977.
13. SUVLA, Refii Şükrü: "Tanzimat Devrinde İstikrazlar", Tanzimat, İstanbul, 1940.
14. TEZEL, Yahya: "Notes on the consolidated foreign debt of the Ottoman Empire", Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı, Ankara, 1972.
15. YENİAY, İsmail Hakkı: Yeni Osmanlı Borçları Tarihi, İst. Ü. İkt. Fak yayını, İstanbul, 1964.
16. YERASİMOS, Stefanos: Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye, 3.baskı, İstanbul, Gözlem yayınevi, 1980.